

Rozvod manželství a jeho dopad na dítě

Pavína Maršálová

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Pavλίna MARŠÁLKOVÁ**
Osobní číslo: **H118184**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Rozvod manželství a jeho dopad na dítě**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- rodinu, její funkce, harmonické a stabilní soužití, harmonický vztah rodičů a význam obou rodičů pro optimální rozvoj dítěte,
- rizikové faktory směřující k rozpadu rodiny a následnému rozvodu manželství,
- postavení dítěte v rozpadající se rodině a stojící mezi konfliktními rodiči, jeho reakce na rodinnou krizi a rozvod manželství rodičů,
- negativní vlivy rozvodu a jeho dopad na dítě, příčiny a rizika,
- rozvod manželství, fáze rozvodu a jeho právní stránku.

Součástí práce bude několik konkrétních kazuistik.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Bakalář, E. Rozvodová tematika a moderní psychologie. Praha: Univerzita Karlova, 2006.

Bakalář, E., Novák, D., Žáčková, D., Warshak, A. R. Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem. Praha: Triton, 2008.

Černá, M. Rozvod, otcové a děti. Praha: Eurolex Bohemia, 2001.

Matějček, Z. Co děti potřebují. Praha: Portál, 2007.

Matějček, Z., Dytrych, Z. Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada Publishing, 2002.

Novák, T. Manželské a rodinné poradenství. Praha: Grada Publishing, 2006.

Novák, T., Průchová, B. Předrozvodové a rozvodové poradenství. Praha: Grada, 2007.

Špaňhelová, I. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada, 2010.

Teyber, E. Děti a rozvod. Praha: Návrat domů, 2007.

Warshak, A. R. Rozvodové jedy. Praha: Triton, 2003.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

PaedDr. Libuše Mazánková, Dr.

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

V Brně 15. 4. 2013

.....
PAVLINA MARŠÁLKOVÁ
.....
Jméno, příjmení studenta
.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělěčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výtěžku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k vyšší výtěžku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

Abstrakt

Bakalářská práce je zaměřena na rodinu jako nejvýznamnější faktor pro utváření osobnosti dítěte, se zdůrazněním významu obou rodičů pro jeho optimální rozvoj. Poukazuje na možná rizika směřující k rozpadu rodiny a následnému rozvodu manželství, postavení dítěte v rozpadající se rodině a jeho možné reakce na rodinnou krizi. Popisuje fáze rozvodu včetně soudní úpravy rodičovské zodpovědnosti vůči dětem a zejména jeho negativní vlivy na dítě, příčiny a rizika možných dopadů na dítě a důsledky pro dítě do budoucna. Praktická část obsahuje kvalitativní výzkum zahrnující vlastní zkušenost při profesní práci s rodinami, které se potýkaly nejen s rozvodem manželství, ale také rozpadem rodiny se všemi možnými úskalími, které tento jev provázejí, a se kterými se museli všichni členové rodiny vypořádat.

Klíčová slova: rodina, rodinná krize, konflikt, manželství, rozvod, psychorozvod, rodiče, otec, matka, dítě, rodičovská zodpovědnost, negativní vlivy, dopady

Abstract

Bachelor's thesis deals with a view to family as the most important factor for children's personalities forming and it accentuates the importance of both parents for optimal children's evolution. It points out potential aspects leading to family breakdown followed by divorce, shows children's position in a broken down family and their possible reactions on family crises. It also describes different phases of divorce, including parents' responsibilities adjudication, causes of divorce and it's negative impact on children with potential future consequences. Practical part of the thesis covers research including own experience in dealing with families influenced by both family breakdown and divorce with all accompanying difficulties.

Key words: family, family crisis, conflict, marriage, divorce, psycho-divorce, parents, father, mother, child, parents' responsibility, negative influences, impacts

Děkuji paní PaedDr. Libuši Mazánkové, Dr. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování bakalářské práce.

Chtěla bych také poděkovat své rodině, která mi poskytla morální podporu a pochopení při zpracování bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická, nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Obsah

Úvod.....	8
I. Teoretická část.....	9
1 Rodina.....	10
1.1 Pojem a funkce rodiny.....	10
1.2 Vliv harmonického a stabilního soužití rodiny na dítě.....	13
1.3 Význam obou rodičů pro optimální rozvoj dítěte.....	14
2 Narušená rodina.....	17
2.1 Rizikové faktory směřující k rozpadu rodiny.....	18
2.2 Postavení dítěte v rozpadající se rodině a stojící mezi konfliktními rodiči.....	20
2.3 Reakce dítěte na rodinnou krizi, na riziko rozchodu rodičů.....	21
3 Rozvod manželství.....	27
3.1 Fáze rozvodu a jeho právní stránka.....	27
3.2 Práva a povinnosti rodičů a dítěte.....	29
3.3 Úprava práv a povinností k nezletilému dítěti.....	30
4 Rizika.....	34
4.1 Negativní vlivy na dítě v průběhu rodinné krize a při rozvodu manželství.....	34
4.2 Příčiny a rizika dopadů rozvodu manželství na dítě.....	36
4.3 Důsledky rozvodu pro dítě do budoucna.....	39
II. Praktická část.....	42
5 Popis, analýza a vyhodnocení konkrétních kazuistik.....	44
6 Závěr praktické části.....	60
Závěr.....	61
Seznam použité literatury.....	63
Seznam použitých symbolů a zkratek.....	65

Úvod

Rozvod manželství je v posledních letech v naší společnosti stále častěji vyskytujícím se a diskutovaným fenoménem, který má nedozírné následky nejen pro jedince samotné, ale potažmo i pro celou společnost. Existuje mnoho nefungujících manželství a rodinných vztahů, ve kterých vyrůstají nezletilé děti a všestranně se formuje jejich osobnost, a nesčetné množství rizikových faktorů, které k rozpadu manželství a rodiny směřují. Průběh manželské a rodinné krize je přitom velmi různorodý co do kvality, délky trvání i způsobu řešení a následných dopadů na jednotlivé členy. Nejpodstatnější, a bohužel často přehlížené, má v této fázi postavení dítěte, jeho nezralost a bezbrannost, citlivost, zranitelnost a nesrozumitelnost stávajícího a následného dějství. Neméně podstatnou roli mají postoje rodičů k přetrvávajícím problémům, jejich snaha a zájem tyto adekvátně řešit, a citlivě a rozumně přitom zohledňovat formy reakcí a možné dopady na dítě, které mohou být nezvratitelné. Nemusí se přitom jednat pouze o finanční strádání nebo odloučení či zpretrhání vazeb s jedním z rodičů, ale o celou řadu problémů vztahujících se k osobnosti dítěte, jeho zdárnému a zdravému všestrannému vývoji, které si dítě ponese do svého budoucího života.

Téma „Rozvod manželství a jeho dopad na dítě“ jsem si zvolila z důvodu, že se nejvíce dotýká bezbranných dětských osobností, které by měly být pro každého rodiče tím nejcennějším darem se všemi jeho krásami, starostmi i příkořími. Je mi blízké jako matce a manželce, a také v rámci mé pracovní pozice na úseku sociálně-právní ochrany dětí. Mohu tedy jak ze svého soukromého, tak i pracovního života čerpat, vnímat a srovnávat kvalitu vzájemných vztahů mezi rodiči, mezi rodiči a dětmi, kvalitu jejich komunikace, postojů a způsobů při řešení případných problémů s následnou odpovědností a vyrovnáním se s faktem, že bylo učiněno maximum pro zmírnění případných dopadů na všechny zúčastněné.

Cílem bakalářské práce je poukázat na nelehké a do velké míry ovlivněné postavení dítěte v rozpadající se rodině a stojící mezi konfliktními rozcházejícími se rodiči, jeho práva a oprávněné zájmy, možné formy reakcí na rodinnou krizi se všemi jejími stránkami, a zejména možné dopady rozvodu rodičů na dítě včetně jeho příčin a rizik.

I. Teoretická část

1 Rodina

1.1 Pojem a funkce rodiny

Rodina

Pojem rodina je z hlediska společenských věd velmi široký a různorodý. Nejen dítě, ale i dospělý člověk o něm má jinou představu, a ta se v důsledku nejrozličnějších životních událostí a psychického dozrávání jedince mění. Jádrem této představy je seskupení osob, které spolu harmonicky žijí pod jednou střechou, plní určité role a jsou spolu spjaty vzájemnými zákonnými, pokrevními a emocionálními vztahy. Nejčastěji se jedná o soužití mámy, táty a dětí, na které bezprostředně navazují další vztahy s širším příbuzenstvem ze strany obou rodičů. Rodiče přitom nemusejí být nutně v právním vztahu na základě uzavřeného manželství. Představa rodiny v nás díky modelu z dětství přetrvává i v dospělosti, kdy si zakládáme rodiny vlastní a pěstujeme další rodinné vztahy. Proto je dobře fungující rodina pro každého z nás, zejména pro dítě, nepostradatelná a těžko nahraditelná, neboť v určité fázi a do jisté míry všestranně ovlivňuje rozvoj osobnosti každého jedince.

Rodina je přirozená primární malá sociální skupina, která na sebe soustřeďuje stále více pozornosti. Je nejvýznamnější součástí společenské mikrostruktury, kde se realizují procesy začleňování jedince do společnosti. Proto bývá označována jako průsečík života jedince a společnosti, zejména ve vztahu k dítěti, jeho rozvoji a socializaci, kde zaujímá rozhodující a nezastupitelnou úlohu.¹

„Jedna z nejjednodušších definic popisuje rodinu jako malou skupinu osob, které jsou navzájem spojeny manželskými, příbuzenskými nebo jinými obdobnými vztahy a zvláště společným způsobem života. Ačkoli právní řád České republiky neobsahuje legální definici rodiny, lze konstatovat, že za rodinu považuje především rodinu založenou manželstvím. Této formě rodinného soužití potom věnuje zvláštní pozornost a poskytuje jí ochranu.“² Přesto však uzavření zákonného manželského svazku není nutnou podmínkou rodinného života a stále častěji přibývá soužití, kdy toto kritérium není splněno a jejich členové splňují znaky rodiny. Lze tedy přijmout vymezení, že rodina je strukturovaný celek, jehož smyslem a účelem je utvoření relativně bezpečného, stabilního prostoru a

¹ Dunovský, Jiří. Dítě a poruchy rodiny. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986, s. 9

² Lovasová, Lenka. Rodinné vztahy. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 5

prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí.³ „V každém případě je to přirozené prostředí, do něhož se člověk rodí, aniž by si mohl vybrat jiné, a přejímá to, co mu připravili rodiče.“⁴

Současná rodina prošla řadou změn, které jsou ovlivněny různými faktory. Především dochází k emancipaci žen, které mohou být v dnešní době již nezávislé a soběstačné, pracovnímu vytížení obou rodičů budujících svou kariéru a jejich značnému zaneprázdnění, kdy přesouvají své činnosti do společenských služeb, využívají nejmodernější techniky, omezují své kontakty a trávení volného času s dětmi i dalšími generacemi, příkládají menší význam vlivu širší rodiny, stěhují se do měst, izolují od vnějšího světa, příkládají menší význam náboženství, apod. To vše více či méně ovlivňuje vnitřní fungování rodiny a formování osobnosti dítěte.

Typy rodin

Jedním z nejčastějších typů rodiny v současné době je tzv. *nukleární rodina*, kterou tvoří seskupení rodičů a jejich dětí, a která je považována za základní jednotku vzájemné solidarity a zodpovědnosti. „Ve většině kultur je rovněž uznávána jako jediná legitimní sociální jednotka plodící potomky a mající zodpovědnost za jejich výchovu.“⁵ Rodina rozšířená o další blízké příbuzné (prarodiče, strýce, tety, bratrance, sestřenice, aj.) je označována za *rodinu rozšířenou*, a ta, v níž jedinec prožívá své dětství za *rodinu orientační*. Vlastní rodinný institut, který pak dítě zakládá v dospělosti je *rodinou prokreační*.

Funkce rodiny

Důležitým kritériem pro průběh socializace dítěte je míra, kvalita a schopnost rodiny plnit své funkce. Dle těchto kritérií pak hovoříme o rodině *funkční*, která řádně plní všechny své funkce, rodině *dysfunkční*, která není schopna některé ze svých funkcí zvládat v dostatečné míře, ale není tím zásadně ohrožen život rodiny, a konečně o rodině *afunkční*, nevládající své základní funkce, rozpadající se, v níž je socializace jedince vážně narušena a ohrožena.⁶

„Rodina je nesmírně důležité společenství, těsně spjaté nejrůznějšími vztahy

³ Kraus, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 80

⁴ Kraus, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 80

⁵ Lovasová, Lenka. Rodinné vztahy. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 5

⁶ Kraus, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 80

uvnitř i navenek. Vůči okolnímu světu se podle momentální potřeby otevírá či uzavírá, čímž se stává jakýmsi malým samostatným světem, jehož hlavním posláním je poskytovat svým členům péči a ochranu.⁷ Na její roli se v dnešní době kladou stále vyšší nároky a požadavky, a její význam výrazně posílil. Proto je např. rodinám dysfunkčním a sociálně slabším věnována zvýšená pozornost a poskytována všestranná pomoc a péče, aby zůstaly zachovány, zvládaly své role a poslání, a mohly v nich zdárně vyrůstat děti.

V souvislosti se změnami společenských podmínek se řada funkcí rodiny změnila. Některé ustoupily do pozadí nebo zcela vymizely, jiné naopak posílily na vážnosti a důležitosti.

Mezi základní funkce rodiny patří:

- **Biologicko-reprodukční funkce** - měla by zajistit pokračování života početím a porozením nového člověka. I když se může uplatnit mimo rodinu, teprve v ní nabývá svůj plný význam, neboť kromě přivedení dítěte na svět je třeba mu zabezpečit potřebné podmínky pro život a jeho další vývoj.
- **Ekonomicko-zabezpečovací funkce** - vztahuje se na všechny členy rodiny a měla by jim poskytovat životní jistoty nejen v materiální oblasti, ale také sociální a duševní. Neměla by přitom převyšovat ani zastiňovat míru emocionální funkce, což je z hlediska psychického velmi důležité pro zdravý růst dítěte.
- **Emocionální funkce** - je stejně potřebná pro děti i dospělé, neboť emocionalita je důležitým faktorem rodinné soudržnosti. Je nezastupitelná v roli zajištění citového zázemí, pocitu lásky, jistoty a bezpečí zejména u dětí.
- **Socializačně-výchovná funkce** - nejvýznamnější rodinná funkce, při které se dítě učí přizpůsobovat životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování. Je založena na opravdovém zájmu o dítě, na jeho bezvýhradném přijetí a porozumění jeho aktuálním potřebám. Přípravuje dítě pro vstup do praktického života a nelze přitom opomenout vliv dítěte na starší generaci.⁸

⁷ Lovasová, Lenka. Rodinné vztahy. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 5

⁸ Dunovský, Jiří. Sociální pediatrie. Vybrané kapitoly. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1999, s. 92-93

1.2 Vliv harmonického a stabilního soužití rodiny na dítě

Dobře fungující rodina a její harmonické a stabilní soužití mají v životě dítěte nezastupitelný význam a rozhodující vliv na rozvoj jeho osobnosti v oblasti tělesné, duševní i sociální. Rodina je v podstatě mikrosvětlem, ve kterém si dítě osvojuje základní vzorce chování, návyky, dovednosti a strategie rozhodující pro jeho orientaci ve společnosti, zejména v interpersonálních vztazích. Představuje pro dítě bezpečnou základnu, kde nalézá lásku, klid a pocit jistoty, a která tvoří kořeny jeho vývoje.

Pro zajištění všestranného optimálního vývoje dítěte je zapotřebí, aby rodina byla schopna plnit všechny své funkce a uspokojit základní potřeby dítěte, které se s jeho postupujícím vývojem neustále mění. Základnou těchto potřeb jsou potřeby *biologické* zahrnující řádnou výživu, dostatek tepla, čistotu, apod. Na ně navozují potřeby *psychického* rázu, které spočívají např. v potřebě dostatečného přísunu podnětů zvenčí, potřebě životní jistoty, vědomí vlastní identity, otevřené budoucnosti. S psychickými potřebami úzce souvisí potřeby *sociální*, jako je potřeba lásky a bezpečí, potřeba akceptace, zajištění možností k rozvoji schopností dítěte. *Vývojové* potřeby přichází na řadu po uspokojení potřeb předešlých a zahrnují zejména motivaci a následné činnosti, kterými se dítě rozvíjí.⁹

Důležitou roli pro dítě také hraje rodinné prostředí a uplatňovaný styl výchovy, který by měl být zdravě demokratický a v dítěti podporovat vyrovnaného jedince. Podstatné základní zkušenosti získává dítě nejen prostřednictvím výchovy, ale i ze situace, do které se rodí a ve které se vyvíjí.

Kvalitu rodinného prostředí lze posuzovat dle těchto kritérií:

- **Demograficko-psychologické podmínky** – celková struktura rodiny a aspekty vyplývající z působení všech jejích členů (otce, matky, sourozenců, prarodičů, aj.) a vnitřní stabilita rodiny, která tvoří základ emocionální rodinné atmosféry, existenci a přirozený rozvoj všech dimenzí rodinného života. Nejdůležitější rovinnou jsou přitom vztahy mezi rodiči a dětmi.¹⁰
- **Materiálně-ekonomické faktory** – zaměstnanost a profese rodičů, charakter a kvalita bydlení, vybavení domácnosti, finanční zajištění, individuální

⁹ Lovasová, Lenka. Rodinné vztahy. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 6-7

¹⁰ Kraus, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 86-87

spotřeba rodiny, vliv technických prostředků na život rodiny, aj.¹¹

- **Kulturně-výchovná oblast** – tvoří ji hodnotová orientace a vzdělání rodičů, životní styl související zejména s využíváním volného času, míra pedagogizace a další podmínky mající vliv na vytváření postojů dětí k lidem, ke vzdělání, práci, životu, apod.¹²

Opomenout nelze ani kladné přijetí rodičovské role a základní teze pozitivního rodičovství. Dle Prekopové je životní styl rodiny usměrňován bezvýhradnou láskou mezi rodiči, která otevírá bránu pro osobní svobodu dítěte i dospělého a dítě se z ní učí příkladem a napodobováním. Případné konflikty v rodině je třeba řešit vždy empatií, mluvit o nich, nepřerušovat jejich vyřešení a následně se ujistit o vzájemné lásce, což nastoluje pevnější vztahy. Dané slovo ze strany rodičů by mělo být vždy dodrženo, v dítěti to navozuje pocit jistoty a bezpečí, dovede se pak lépe orientovat v rodinném soužití, v budoucnu je důsledné a schopné vyjádřit své potřeby, pocity a požadavky. Smutek a zlost je zapotřebí proměnit do radosti a lásky mezi rodičem a dítětem (při závažnějším vnitřním zranění doporučuje např. pevné objetí). Pro životní formu rodiny je pak důležité pěstovat její řád. Rodiče mají v rodině první místo, jejich vztah a vazba je ta nejdůležitější, neboť dítěti dávají lásku, péči, bezpečí, orientaci v hodnotách, vzor a možnost k osamostatnění. Dítě má tyto dary přijímat.¹³

1.3 Význam obou rodičů pro optimální rozvoj dítěte

Není pochyb, že oba rodiče, ať již žijí společně či odděleně, mají pro rozvoj osobnosti dítěte nepostradatelný význam. Jiné prvky vnáší do života dítěte matka, jiné otec, a neméně podstatné i jejich rodičovské soužití.

Matka

U matky se jedná především o dar bezmezného *přijetí* dítěte, takového jaké je. Velmi důležité je přijetí bez limitů, jaké jsou pouze k obrazu matky, neboť dítě může být osobnostně úplně jiné, než si představuje a může mít zcela odlišné zájmy, než si přeje. Dalším prvkem, který do vzájemného soužití matka vnáší je *láska* k dítěti spojená s jeho

¹¹ Kraus, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 86-87

¹² Kraus, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 86-87

¹³ Špaňhelová, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 15-17

přijetím. Dítě miluje i v okamžicích, kdy se mu nedaří, je nemocné, přineslo špatnou známku ze školy nebo zalže. Reaguje na to tím, že dítě učí, žádá po něm nápravu, omluvu, chce, aby čerpalo zkušenosti do budoucna. Matka je pro dítě také zdrojem *jistoty* představující určité mantinely, které platí. S jistotou se často pojí důslednost ve výchově. Bezpochyby do vztahu přináší i *ochranu* spojenou s *navigací*. Dítě chrání před záłudnostmi života a před riziky. Naviguje ho, aby se v dané chvíli umělo orientovat, zareagovat a poradit si i bez její přítomnosti. Velmi důležitý je i prožitek vzájemné *komunikace*, která by měla být otevřená, kdy se matka nebojí hovořit o věcech, ze kterých by dítě mohlo mít obavu. Právě díky komunikaci a vysvětlení se snižuje strach nebo obava z neznámého. Svě dítě učí rovněž *příkladem* zejména svými styly a způsoby chování, názory, praktickými činnostmi, reakcemi na různé události, jejich řešením, apod. Dítě si do svého dalšího života odnáší také model ženské *role*. Děvčata se podle něj v budoucnu chovají a chlapci si z něj berou příklad při výběru své ženy.¹⁴

Otec

Role otce v rodině se od matčiny role ve většině případů trochu liší, neboť s dítětem netráví tolik času a věnuje se více pracovním záležitostem. Proto je třeba na prvním místě uvést *čas*, který dítěti dává a který je velmi potřebný. Dítě v každém věku potřebuje otce poznat, prožít s ním a zažít určité události, situace, hru. Vnímá jeho jinakost, jiný přístup k věcem, jinou rozhodnost, oporu a podporu. Důležitý je aktivně prožitý čas, ale také čas, který spolu prožijí pasivně a nejsou v přímém kontaktu. V takovém případě dítě vidí a vnímá, co otec dělá a jak se chová. Z jeho chování si pak bere *příklad* pro své chování. Příklad nesmí být v rozporu s příkladem matky, dítě v něm musí mít jasno a nesmí vybírat, co je pro něj výhodnější. Poznává tak silnou vazbu mezi rodiči a může z ní těžit do dalšího života. Také *ochrana* ze strany otce má širší rozměr. Dítě ji vnímá ve vztahu k sobě, matce nebo dalším sourozencům. U otce se projevuje rozhodnost, která dítěti přináší jistotu do jeho vnitřního prožívání. Stejně jako u matky je velmi důležitá *láska*, která má v některých případech razantnější projev, což někdy přináší jasnou jistotu, že věci budou, jak je stanoveno. Neopomenutelná je také *komunikace* otce s dítětem, kdy mu dovede vysvětlit jiné věci než matka a ukázat tímto způsobem svůj postoj k věcem či událostem, ukázat mu v životě směr. *Role* otce představuje pro dítě vzor pro svého budoucího partnera. Chlapci se obvykle s otcem identifikují, dívky si naopak podle něj životního partnera vybírají. Otec je také *podporou* a *oporou* matky ve smyslu

¹⁴ Špaňhelová, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 17-19

jednoty výchovných postupů, uznávání jejích názorů, podílení se na společných povinnostech a rodičovském životě, což je pro dítě nesmírně důležité a úzce souvisí s *budováním jeho vztahu* s dítětem i matkou.¹⁵

Rodiče

Co dávají a přinášejí do života dítěte oba rodiče? Jak dítě vnímá jejich soužití?

U rodičů je ve vztahu k dítěti důležitá především *jednota, láska, respekt a příklad*. Jednota je podstatná zejména v raném věku dítěte, kdy mu přináší jistotu pro své chování a reakce. Je proto nezbytné, aby oba rodiče dítě navigovali stejným způsobem, dítě nemohlo využívat či zneužívat názoru jednoho z rodičů a tvořit s ním koalici. Projevů lásky a respektu u rodičů si dítě často všímá samo, ať už se jedná o pousmání, pohlazení, obětí v rodičovské dvojici, vzájemnou pomoc či zastoupení, když druhému dochází síly, naslouchání, vyjítí vstříc tomu druhému, apod. Nejedná se o pouhou zamilovanost, ale cit, který má hlubší kořeny a nasazení, a úctu, kdy si je rodič vědom své ceny a dovede ocenit druhého. Příkladem jsou rodiče dítěti ve stylu vzájemného chování, kdy dítě vnímá a přebírá určité vzorce (i negativní) nezbytné pro jeho další fungování a chování v životě.¹⁶

¹⁵ Špaňhelová, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 20-21

¹⁶ Špaňhelová, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 22-24

2 Narušená rodina

„Poruchou rodiny se rozumí taková situace, kdy rodina v různé míře neplní základní požadavky a úkoly dané společenskou normou. Jinak řečeno, jde o selhání některého člena nebo členů rodiny, jež se projevuje v nedostatečném plnění některých nebo všech základních rodinných funkcí.“¹⁷

Hlavní příčiny rodinných poruch lze rozdělit na:

- **Objektivní** – jsou nezávislé na vůli rodičů, např. invalidita, nemoc, úmrtí, ztráta zaměstnání, živelná katastrofa, apod.
- **Subjektivní** – jsou naopak na vůli rodičů závislé, např. neochota či neschopnost pečovat o dítě, neochota přijmout společenské normy, neschopnost vyrovnat se se zvláštními situacemi, nezralost a další.
- **Smišené**¹⁸

K posouzení funkčnosti rodiny vypracoval Jiří Dunovský tzv. „Dotazník funkčnosti rodiny“ (dále jen DFR), který se opírá o hodnocení osmi kritérií: složení rodiny, stabilita rodiny, sociálně-ekonomická situace (vycházející z věku, rodinného stavu, vzdělání, zaměstnání rodičů, příjmů a bydlení rodiny), osobnost rodičů (jejich zdravotní i psychický stav a úroveň jejich společenské adaptace), osobnost sourozenců, osobnost dítěte, zájem o dítě, péče o dítě.

Dotazník je možné použít i opakovaně, umožňuje srovnání rodinné situace v různých životních etapách. V současné době je využíván nejen pro výzkumné účely, ale i v praxi, jako pomocník psychologů a diagnostický nástroj dětských lékařů v rámci preventivních prohlídek.¹⁹

Na základě výsledného skóre DFR definoval autor následující čtyři typy rodin:

- **Funkční rodina** – jsou v ní zajištěny podmínky pro dobrý vývoj dítěte a jeho prospěch. Takových rodin je v běžné populaci asi 85 %.²⁰

¹⁷ Lovasová, Lenka. Rodinné vztahy. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 8

¹⁸ Klégrová, Alžběta, Zelená, Martina. Podpora rodiny. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 7-8

¹⁹ Klégrová, Alžběta, Zelená, Martina. Podpora rodiny. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 7-8

²⁰ Klégrová, Alžběta, Zelená, Martina. Podpora rodiny. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 7-8

- **Problémová rodina** – je taková, kde se vyskytují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí, ale rodinný systém nebo vývoj dítěte není vážněji ohrožen. Rodina je schopna řešit problémy vlastními silami nebo využívá krátkodobé či jednorázové pomoci zvenčí. Z hlediska orgánu sociálně-právní ochrany dětí potřebuje zvýšenou pozornost a sledování. V populaci je jich asi 12 až 13 %.
- **Dysfunkční rodina** – rodina, v níž se projevují vážné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které však bezprostředně ohrožují nebo poškozují rodinu jako celek, zvláště vývoj a prospěch dítěte. Tyto poruchy již není rodina schopna sama zvládnout a je třeba učinit opatření zvenčí v podobě sanací rodiny. V takových případech je velmi obtížné rozpoznat hranici, kdy je dobré rodinu podporovat jako celek a kdy se v zájmu dítěte postavit proti ní (např. zbavení rodičovské zodpovědnosti). Takových rodin jsou asi 2 %.
- **Afunkční rodina** – poruchy v rodině jsou tak velkého rázu, že rodina zcela selhává, přestává plnit své základní poslání a úkoly, dítěti závažným způsobem škodí nebo je dokonce ohrožuje v samotné existenci. Sanace takové rodiny je již bezpředmětná a jediným řešením, které je pro dítě prospěšné, je jeho odebrání z rodiny a umístění do rodiny náhradní či jiné bezpečné péče. Afunkčních rodin je asi 0,5 %.²¹

2.1 Rizikové faktory směřující k rozpadu rodiny

„V rámci rodiny existuje vzájemné sepětí a spolupráce, v jejímž rámci se tolerují výkyvy jednotlivých členů. Pokud však rozdíl v tom, jak se jednotliví členové rodiny podílejí na chodu domácnosti a vzájemné pomoci narůstají, mohou se začít kumulovat a prohlubovat problémy, které vyžadují řešení. Některé rodiny nejsou schopny tyto problémy včas a účinně řešit a krize se prohlubuje. Projevy rostoucí krize rodiny mohou vyústit v psychické nebo i fyzické problémy některého z jejích členů a projevit se v podobě psychického nebo psychosomatického příznaku či onemocnění. Tento symptom bývá potom výrazem onemocnění celé rodiny jako systému, a jako takový by měl být také

²¹ Klégrová, Alžběta, Zelená, Martina. Podpora rodiny. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 7-8

lěčen.“²²

V každé rodině existuje systém vrozených a získaných vztahů. Vrozené vztahy jsou přirozené a trvalé, vznikají oplodněním, těhotenstvím a porodem. Naproti tomu vztahy získané nejsou samozřejmé, je možné je zvolit, získat, pěstovat nebo o ně také přijít. Partnerství je vztahem získaným a početím dítěte se stává i vztahem vrozeným. Nesoulad či rozchod partnerů však není zánikem rodičovství, což v praxi přináší u dotčených osob řadu odlišných postojů a reakcí.²³ Všichni členové rodiny se pak nacházejí ve zvýšené psychické zátěži, což se podstatnou měrou odráží na negativním rodinném klimatu.

Manželství může představovat větší emoční podporu a finanční zajištění. Pokud se však finance stanou prioritou, může začít trpět emoční stránka. Pohled na manželství je odlišný u žen i mužů. Zatímco ženatí muži jsou v průměru tělesně i duševně zdravější než muži svobodní, vdané ženy jsou ve srovnání s nimi a se svobodnými ženami zdravé méně. Ženy také uvádějí menší spokojenost v manželství, neboť vykonávají více domácích prací, přestože jsou zaměstnané, zůstávají častěji doma a mají pocit zmařených ambicí či nedostatečné seberealizace. Partnerovi poskytují větší podporu, častěji pečují o děti a obětují svou kariéru. Rodičovství pro ně znamená větší změnu ve smyslu poklesu kvality běžného života. Během prvního roku po porodu trpí asi 10 až 20 procent žen pocity depresí v důsledku vyčerpání, nedostatku času pro sebe a chybějící emoční a sociální podpory. Muži se naopak cítí vyloučení z péče o dítě a hůře snášejí přesměrování pozornosti na své potomky. V průběhu každého manželského života dochází k určitým fázím vývoje soužití, kdy se střídají období klidnější s obdobími emočně vypjatějšími.²⁴

Současné rodiny se potýkají s mnoha problémy, které mohou pramenit zejména z jejich ekonomické situace. Nepříznivá ekonomická situace s sebou přináší, kromě materiálního strádání, řadu komunikačních a vztahových problémů, které vznikají z kumulujícího se stresového vypětí. Problémy v rodině nemusí způsobovat jen nedostatek finančních prostředků, ale také malá nebo žádná zkušenosti s hospodařením, vedením domácnosti, péčí o dítě nebo využíváním volného času. Rodiče pak přestávají být schopni vytvořit harmonické a podnětné prostředí v rodině a v některých případech může docházet až k zanedbávání či týrání dětí a k rozpadu manželství. Příznivý vývoj rodiny nebo její sociálně-ekonomickou situaci může ovlivnit řada životních situací a událostí jako je např.

²² Klégrová, Alžběta, Zelená, Martina. Podpora rodiny. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 9

²³ Špaňhelová, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 29

²⁴ Klégrová, Alžběta, Zelená, Martina. Podpora rodiny. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 9-10

nezaměstnanost jednoho nebo obou rodičů, zdravotní postižení a nemoc, alkoholismus, výchovné problémy dětí, nevhodný přístup rodičů k dětem či narušené partnerské vztahy pramenící mj. z nepochopení, nenaplnění očekávaných tužeb a přání, skryté žárlivosti, nezájmu, nevěry, apod.²⁵

Činitelů způsobujících problémy v rodině existuje velké množství. Událost, která nejvíce dopadá na dítě a narušuje vztahy mezi rodiči, je rozvod manželství. Neméně důležité jsou i harmonické mezigenerační vztahy, jejichž narušení může negativně působit nejen na manželské vztahy, ale i na dítě.

2.2 Postavení dítěte v rozpadající se rodině a stojící mezi konfliktními rodiči

Jak již bylo uvedeno příčin narušených rodinných vztahů a následného rozpadu rodiny může být mnoho. Nejčastějšími situacemi, kterým děti mohou být vystavovány, jsou *spory a hádky mezi rodiči*, které se často týkají dospělých osob a jejich nefungujícího vztahu, ale také výchovy dětí. Jedná se přitom o manželský konflikt, který může přejít do takového stavu, že rodič křičí i na toho, kdo je mu nejmilejší, tedy na dítě, které není jeho iniciátorem a důvodem. Je jen tím, kdo je pouhým, často skrytým svědkem sporu, kterému nerozumí a chce jednoho z rodičů bránit nebo dokonce fyzicky chránit. Vyskytují se však i případy, kdy rodič dítěti vinu přímo předhazuje. Častým jevem je také následné *mlčení* rodičů nebo *přehazování odpovědnosti na dítě*, které má dořešit nebo vyřešit konflikt za dospělé. Dochází i k případům vytváření koalice jednoho z rodičů proti druhému. Dítě se tak dostává do role soudce, které nerozumí a která nemůže být z přirozených důvodů objektivní. Nemá odpovědnost za to, co se mezi rodiči děje, takový druh odpovědnosti mu nepatří a je naprosto nepřiměřený jeho věku a rozumových schopnostem. Velmi závažným a pro dítě nebezpečným z hlediska negativních dopadů je pak *zanedbávání péče a výchovy dítěte ze strany jednoho nebo obou rodičů*, a *výskyt psychického či fyzického týrání v rodině*. K takovým situacím může docházet v případě, kdy rodiče nejsou schopni pro své narušené vztahy rozumné komunikace a řešení vyvstalých sporů, přestávají si sebe vzájemně vážit a neumějí si uvnitř rodiny rozdělit jednotlivé role. Jsou přetížení, vyčerpaní nebo se naopak svým povinností vyhýbají, a vybíjejí si nashromážděnou zlost

²⁵ Klégrová, Alžběta, Zelená, Martina. Podpora rodiny. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 22-23

nejrůznějším způsobem jeden na druhém nebo dokonce na dítěti. Dalším prvkem nefungující rodiny ve vztahu k dítěti může být i *nevěra* jednoho z rodičů, která významným způsobem narušuje vztah otce a matky, což má rovněž nedozírné důsledky i pro dítě.²⁶

Výskyt takových situací v rodině u dítěte způsobují nejistotu, obavu, strach, pocit samoty a úzkosti, vztek, nerozhodnost, pláč a spoustu otázek, na které nenalézá odpovědi. Často se také obviňuje, cítí ublíženo, uzavírá se do sebe, přestává komunikovat a mnohdy touží z takového prostředí odejít, neboť zažívá obrovskou vlnu negativních skutečností, které dopadají na jeho hlavu a se kterými si neví rady. V mnoha případech má tendenci přijmout to, co mu rodiče předkládají, ať už se jedná o hodnocení jeho osoby, hodnocení druhého rodiče nebo konkrétních událostí. Co pak prožívá je otázkou věku, temperamentu a charakteru. Záleží také na tom, zda má s podobnými náročnými situacemi zkušenosti a zda se setkalo s někým, kdo by mu v těchto chvílích pomohl. Ve většině případů má však rádo oba rodiče a dostává se do situace, kdy nechce ani jednoho zarmoutit a vlastně neví, co udělat, co je v danou chvíli správné.²⁷

2.3 Reakce dítěte na rodinnou krizi, na riziko rozchodu rodičů

V době, kdy rodiče prožívají vlastní trauma během rodinné krize spojené s rizikem rozchodu s partnerem, mají sklony předpokládat, že je jejich dítě odolné a poradí si samo, než se situace urovná. Dítě však potřebuje pozornost rodičů každý den a v dobách zlých mnohem více, aby vědělo, že mu rodiče naslouchají, starají se o ně a je pro ně důležité. Společně strávený čas pomáhá dítěti zvládnout jeho vlastní trápení. Je třeba dát mu i dostatek prostoru, aby svůj zármutek překonalo, ale zároveň mu být nablízku, oporou, poskytovat mu lásku a optimismus.²⁸

Reakce dítěte na spory mezi rodiči mohou být různé. V některých situacích jsou obranným mechanismem, kdy chce dítě na sebe upozornit, aby si ho dospělý všimnul, mnohdy však mají psychosomatický nádech spojený s touhou upozornit na to, že něco není v pořádku.²⁹

²⁶ Špaňhelová, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 29-45

²⁷ Špaňhelová, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 29-45

²⁸ Colorosová, Barbara. Krizové situace v rodině. Praha: Euromedia Group, 2008, s. 15-17

²⁹ Špaňhelová, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 46-70

Druhy možných dětských reakcí:

- **Zvýšená lhavost** – jedna z reakcí dítěte, kterou chce na sebe upozornit. Pokud se jedná o lež ve vztahu k rodiči, chce ho přimět k tomu, aby nějak zareagoval, ale neuvědomuje si, že reakce bude pravděpodobně negativní. Lež je také projevem toho, že dítě žije v nějakém světě, kde mu není moc dobře a utíká do situace, kterou si vysní.
- **Protestní drobné krádeže** – dítě se jich dopouští vědomě, aby se poměry v rodině urovnaly. Touží po tom, aby si ho rodiče všimli, začali se o něho zajímat, „volá“ po nápravě situace. Zřejmě také cítí, že takto negativní způsob chování musí reakci rodičů vyprovokovat.
- **Výskyt nočních děsů a můr** – tento stav se může projevit u dítěte od 8. měsíce věku do konce mladšího školního věku. Dítě se v noci budí, křičí útržkovitá slova nebo něco, co nedává smysl. Při noční můře dokáže při úplném probuzení říci, co se mu zdálo a je možné ho utěšit. Při nočním děsu je však jeho prožitek intenzivnější a hlubší, nedokáže si na to, co se mu zdálo vzpomenout a jeho uklidnění je obtížnější.
- **Zvýšená lhostejnost** – lze ji vyzorovat u dítěte jako reakci na novou krizovou situaci v rodině. Příčinou může být malá všímavost dítěte nebo naopak vysoká vstřícnost a starostlivost ze strany rodičů, nebo nezáměr rodinných příslušníků jeden o druhého. Může být také obrannou pózou dítěte, které se brání tomu, aby se ho dotýkalo, co se v domácnosti děje.
- **Útěk dítěte z domova** – může být plánovaný nebo zkratovitý. Je to nevědomá či vědomá reakce na to, že něco není v pořádku. Dítě utíká pryč z rodinné situace, protože ji nechce dál snášet nebo proto, aby si rodiče problému více všimli, přestali se hádat. Neví si rady se svými pocity, které jsou v něm nakupené.³⁰
- **Dítě se cítí vinno** – ze vzniklé situace se samo obviňuje. Má výčitky svědomí a zaobírá se tím, co udělalo špatně. Cítí se vinno za hádky a nesoulad rodičů. Může to však pramenit i z jeho citlivosti, neklidnosti a sklonu

³⁰ Špaňhelová, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 46-70

přisuzovat veškerou vinu za věci sobě. Vina dítě sžírá, stává se pak více smutným, nemožným, nespokojeným samo se sebou i mezi kamarády, může se zhoršovat i ve školním prospěchu.

- **Zamkllost dítěte** – dítě je duchem nepřítomné, má hlavu plnou myšlenek, neustále o něčem přemítá, a rodiče neví o čem. Je zadumané, zamyšlené, jeho věty jsou jen útržkovité.
- **Speciální projevy dítěte spojené se somatickými prvky** – dítě si může stěžovat na bolesti břicha, hlavy, pocity na zvracení. Žádné známky nemoci však nejsou patrné a lékařské vyšetření je negativní. Tyto projevy jsou ve většině případů reakcí dítěte na určitou událost např. hádku rodičů. Svým projevem chce dát najevo, že má obavu, strach, jak vše bude. Vyskytují se spíše u předškoláků nebo dětí mladšího školního věku.
- **Koktání resp. zadržávání v řeči** – reakce dítěte na rozpor mezi rodiči, která bývá charakterizována jako dětská neuróza. Příčinou jsou v tomto případě konfliktní mezilidské vztahy, které dítě vnímá, žije v nich a nějakým způsobem na něj doléhají. S prožívanou zátěží se dítě nedokáže vyrovnat a projevit ji jinak.
- **Pomočování** – může se u dítěte objevit díky náročné situaci hádek a sporů mezi rodiči nebo jejich možnému rozchodu. Dítě se pomočí ze strachu před rodičem nebo ve chvíli, kdy je přítomno něčemu, čeho se bojí a co si nedovede vysvětlit.
- **Zhoršení školního prospěchu** – je rovněž typickým projevem dítěte, které prožívá obtížnou situaci v domácím prostředí, a to i v případě, že dosud dosahovalo dobrých výsledků. Najednou se nedokáže na učení soustředit a jeho prospěch klesá. Učitel ho nepoznává a může, stejně jako spolužáci, reagovat negativním komentováním, které stav dítěte a jeho prožitky jen zhorší.³¹
- **Zhoršení vztahů mezi kamarády, spolužáky** – další možný projev dítěte při obtížích v rodině. Dítě může být méně mluvné, utrhnout se na kamarády,

³¹ Špaňhelová, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 46-70

nemluvit s nimi nebo se jim vyhýbat. Stává se zachmuřeným, straní se ostatních dětí, stydí se před nimi, ze školy odchází co nejdříve domů. Pro kamarády či spolužáky je to nezvyklé a může se stát, že se k němu obrátí zády.

- **Zvýšená rozmazlenost dítěte** – lze se s ní setkat u dítěte, které prožívá hádky nebo rozchod rodičů. Dítě nemá hranice, může si dělat, co chce a dostane cokoli, na co ukáže. Většinou to takhle praktikuje jeden rodič, někdy oba současně a předchází dítěti v tom, čím ho obdarují, co mu dovolí nebo co pro něj udělají. Určitým způsobem si dítě kupují materiálními dary, kterými se snaží odstranit nebo odejmout tíhu a napětí, které dítě prožívá. Tento přístup však nemusí respektovat ostatní osoby, se kterými dítě přichází do kontaktu a dítě pak může zažívat velkou zátěž při navazování nových vztahů. Otázkou také zůstává, zda si dítě při tomto postoji váží věcí i lidí, a jak se mění jeho přístup k prožívané rodinné zátěži.
- **Zvýšené neposlouchání, používání sprostých slov a nadávek** – možný projev dítěte, který se může objevit i ve vztahu k rodičům. Dítě neguje vše, co mu rodič řekne, neposlechne v žádném směru. Tuto neurvalost používá ve vztahu k tomu, kdo je osobnostně slabší a více zranitelný, většinou k matkám. Objevuje se u malých dětí v předškolním věku, které často ani neví, co sprosté slovo znamená, a především u dětí v pubertálním věku.
- **Útěk k partě či lásce** – vyskytuje se spíše u starších dětí, kdy se rodiče díky svým problémům nemohou nebo nemají sílu o dítě intenzivně starat a věnovat mu pozornost, jakou by vyžadovalo. Taková situace může způsobit intenzivnější vztah dítěte s jinou osobou nebo se členy party. Rodič má pak přirozené obavy z jejich negativních vlivů, názorů a postojů. Dítě se však snaží najít někoho, kdo je bude mít podle jejich názoru vroucně rád, což může být v některých případech známka toho, že tuto lásku nemá v domácím prostředí.³²
- **Zvýšená ukázněnost a vzornost** - dítě je klidné, pořádkumilovné, hodné a poslušné, snaží se dělat to, co vidí rodičům na očích. Domnívá se, že takto dokáže něco napravit, situaci doma uklidnit a rozehnat rozchod rodičů.

³² Špaňhelová, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 46-70

Určitým způsobem si klade vinu za to, co se stalo nebo děje. Je to nepřirozená a nepřiměřená reakce, díky které si nechává emoce ukryté v sobě a nedokáže je projevit. Rodič by měl být schopný vidět, jak se dítě trápí a zabránit tomu.

- ***Nechutenství dítěte*** – může vyústit do mentální anorexie. Je to opět reakce na stav a ovzduší v rodině v době, kdy se rodiče rozcházejí nebo se doma odehrávají velké hádky. Dítě začne odmítat potravu, nejí s ostatními příslušníky rodiny, odmítá se dotknout toho, co je připraveno na stole, s jídlem se schovává. Dalo by se říci, že mentální anorexie je nemocí vztahů v rodině, přehlížení citových potřeb, které dítě potřebuje.
- ***Popření*** – jedná se o takový přístup dítěte, kdy roztržky nebo konflikty a nestandardní situaci doma popírá. Pokud se ho někdo zeptá, vždy s úsměvem odpoví, že je vše v pořádku a má se velmi dobře. Snaží se jakýmsi způsobem uchránit toho, že ho budou fakta bolet. Pokouší se situaci obejít, nevnímat ji, odejít od ní nebo ji odsunout. Dětská frustrace nebo potlačené emoce se v něm mohou ukládat a mohou vyjít nečekaně najevo.
- ***Koalice dítěte s rodičem proti druhému rodiči*** – lze se s ní setkat v případech, kdy si rodič dělá na dítě nárok, svěřuje se mu, radí se s ním a dělá si z něj spojence. Dítě se tak dostává do role, kdy cítí, že má rodiče utěšovat, vyslechnout ho, být mu oporou. Může také vnímat určitou rozpolcenost a nesouhlas s celou situací, se kterou si neví rady. Nechce rodiče zranit, ztratit, v mnoha případech má rádo rodiče oba. Ze strany rodiče je zatěžované něčím, na co ještě není zralé a díky nepřiměřeným požadavkům na jeho osobu může ztratit nepřiměřenou cestou kus svého dětství.³³
- ***Zvýšená agresivita vůči sobě samému nebo vůči druhému*** – následek nejistoty dítěte z toho, co bude, jak všechno v rodině dopadne. Dítě může začít ubližovat jiným dětem nebo demonstrativně ubližovat samo sobě. Jedná se o vyšší agresivitu, která se může projevit i v šikaně druhých dětí ve škole. U malých dětí se může jednat o to, že se např. samo bouchá do hlavy, škrábe na rukou, je agresivnější k tomu, o kterém si myslí, že je viník dané

³³ Špaňhelová, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 46-70

situace. Je to naprosto nevhodný a špatný projev obranného mechanismu, který používá a má za to, že mu pomůže zabránit další rozepři rodičů a dát najevo svůj protest. Rodič může mít velké výčitky svědomí, ale v dalších chvílích, kdy dítě někomu ubližuje, v něm může vzrůstat pocit zlosti a začne používat podobné mechanismy jako dítě – zlobí se, křičí, apod.

- **Separáční úzkost** – ve většině případů se objevuje u dětí, které jsou velmi malé nebo u dětí předškolního věku. Jedná se o úzkostlivý stav dítěte, které se ocitlo bez jednoho rodiče a ztratilo svou jistotu. Může nastat tam, kde se dítě rychle střídá u osob, které ho hlídají nebo u rodiče, se kterým nemá moc zkušeností a znejistí. Separáční úzkost se může projevat tím, že je dítě apatické, nechce si hrát, dívá se do prázdna, nereaguje na komunikaci.³⁴

³⁴ Špaňhelová, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 46-70

3 Rozvod manželství

„Někdy přijde ve vztahu chvíle, kdy přes všechnu upřímnou snahu vyřešit neshody a obnovit společnou minulost už nic jiného než trápení nezbyvá a krása světa jen krutě kontrastuje s vaším bolestným zápasem.“ (David Viscott)³⁵

„V současnosti se stal rozvod v mnoha zemích závažným sociálním jevem. Pro celou rodinu to znamená zásadní změnu a zásah do života všech jejích členů, nese s sebou mnoho sociálních, psychologických a ekonomických důsledků. Rozvod se většinou velmi vážně dotýká dětí, které jsou v celé záležitosti nevinně.“³⁶

V určitých situacích je však rozvod manželství již jediným východiskem. Je lepší se rozejít než žít v neustálých konfliktech či dokonce nenávisti. Odloučení má vždycky bolestivé důsledky nejen pro rodiče, ale zvláště pro děti. A to i v případech, kdy se rodiče maximálně snaží o to, aby se rozchod odehrál co neklidněji, a hádky dospělých ponechávají s ohledem na děti stranou.³⁷

3.1 Fáze rozvodu a jeho právní stránka

Manželství končí z mnoha důvodů. Pro manžele je důležité, aby si uvědomili, že přátelský rozvod je lepší než špatné manželství. Pokud se jedná o manželství s dětmi, je nevyhnutelné, aby se rodiče povznesli nad své neshody a snažili se ze všech sil minimalizovat hromadění stresových faktorů a jejich dopad na dítě.³⁸

Rozvod je jednou z nejtěžších zátěžových situací. Psychology je považován za druhou nejtěžší životní situaci hned po úmrtí blízké osoby. Míra zátěže, kterou rozvodová situace přináší je závislá na výskytu vnějších stresujících vlivů, mezi které patří především ztráta, změna a volba mezi podobnými kvalitami (např. odchod od rodiny k jinému partnerovi). Rozvod není krátkodobý, ale část těžké a bolestné životní cesty, která je pro každého trochu jiná. Má své fáze, kterými je třeba projít. Jedná se o institucionalizované kroky právního rozvodu a individuální vnitřní proces psychorozvodu. Oba tyto procesy se

³⁵ Colorosová, Barbara. Krizové situace v rodině. Praha: Euromedia Group, 2008, s. 95

³⁶ Klégrová, Alžběta, Zelená, Martina. Podpora rodiny. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 9

³⁷ Berger, Maurice, Gravillon, Isabelle. Když se rodiče rozvádějí. Praha: Portál, 2011, s. 15

³⁸ Colorosová, Barbara. Krizové situace v rodině. Praha: Euromedia Group, 2008, s. 97

obvykle jen částečně časově překrývají.³⁹

„*Právní rozvod* je institut, který slouží k vnějšímu řešení situace – oddělení manželů, kteří spolu již nechtějí či nemohou dále žít. Řeší způsob oddělení bydlení, rozdělení majetku, závazků a následnou výchovu společných nezletilých dětí. Je také informací pro okolní svět, že manželé už nepatří k sobě – nastala změna jejich stavu. Právní rozvod je však také krok důležitý pro vnitřní proces psychorozvodu. Pokud se manželé rozejdou a neprojdou právním rozvodem, nemohou úspěšně dojít ke konci psychorozvodu.“⁴⁰

„*Psychorozvod* je vnitřní proces, v jehož průběhu se člověk vyrovnává se zánikem manželství a všemi jeho důsledky.“⁴¹ Obvykle začíná dlouho před podáním žádosti o rozvod a pokračuje i po soudním rozvodu manželství. Pokud jím oba partneři prošli, nebo alespoň jeho větší částí, bývá právní rozvod obvykle krátkou záležitostí bez vážnějších komplikací. Pokud se však proces psychorozvodu zastavil a jeden či oba partneři neudělají nezbytné kroky k jeho dokončení, může se právní rozvod změnit v bitvu o majetek či děti, která nemusí skončit ani vynesemím soudního rozsudku.⁴² Sociologické výzkumy opakovaně ukazují, že způsob rozvodu, tedy nejen jeho právní stránka, ale především chování rozvádějících se manželů, se významně promítá i do porozvodových vztahů.⁴³

Rozvod manželství upravuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o rodině). Řízení o rozvodu manželství se obecně řídí ustanoveními občanského soudního řádu (zákon č. 99/1963 Sb.). Může být zahájeno jen na základě návrhu některého z manželů a končí pravomocným rozsudkem o rozvodu manželství. Soud může manželství rozvést, jestliže je tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. Bere přitom v úvahu příčiny jeho rozvratu. Pokud však manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a druhý manžel se k návrhu na rozvod připojí, soud příčiny rozvratu nezjišťuje a manželství rozvede, je-li předložena písemná smlouva upravující pro dobu po rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost. Jestliže se druhý manžel rozvodu brání, nebyl příčinou rozvratu vztahů (neporušoval manželské povinnosti) a rozvod by mu způsobil zvlášť závažnou

³⁹ Poupětová, Šárka. *Netrapte se po rozvodu*. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 15, 18-19

⁴⁰ Poupětová, Šárka. *Netrapte se po rozvodu*. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 15

⁴¹ Poupětová, Šárka. *Netrapte se po rozvodu*. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 16

⁴² Poupětová, Šárka. *Netrapte se po rozvodu*. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 17

⁴³ Hrušáková, Milana, Králíčková, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006, s. 118

újmu, soud návrhu na rozvod manželství vyhoví jen v případě, že spolu manželé nežijí po dobu delší než tři roky a jsou splněny ostatní zákonem stanovené podmínky. Mají-li manželé nezletilé dítě, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li by to v rozporu s jeho zájmem, daným zvláštními důvody (např. dítě s těžkým zdravotním postižením vyžadující péči obou rodičů, resp. zvýšené finanční náklady). Manželství také nelze rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilého dítěte pro dobu po rozvodu, které vydá soud v samostatném řízení dle ust. § 176 občanského soudního řádu.⁴⁴

3.2 Práva a povinnosti rodičů a dítěte

Vztahy mezi rodiči a dítětem jsou také právními vztahy, jejichž obsahem jsou konkrétní práva a povinnosti regulované právními normami, zejména zákonem o rodině, občanským soudním řádem a Úmluvou o právech dítěte. Vznikají nezávisle na lidské vůli, v okamžiku narození dítěte. Dítě má vzhledem ke svému věku a rozumové vyspělosti v těchto právních vztazích specifické postavení a je zajištěna ochrana jeho práv a zájmů. Proto je také v zájmu dítěte možná jistá míra intervence státních orgánů do rodiny zakotvená mj. i v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon o rodině rozlišuje právní institut rodičovské zodpovědnosti a práva a povinnosti rodičů k dítěti, které náleží oběma rodičům. *Rodičovská zodpovědnost* je souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, dále při zastupování nezletilého dítěte a při správě jeho jmění. Při výkonu práv a povinností jsou rodiče povinni důsledně chránit zájmy dítěte tak, aby byl za všech okolností zabezpečen tzv. nejlepší zájem, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled, odpovídající stupni jeho vývoje. Výchova dítěte musí směřovat k rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání, rozumových a fyzických schopností, k přípravě na aktivní život v dospělosti při zdůraznění respektu k základním lidským právům a k posilování úcty ke svým rodičům. Pokud dítě není způsobilé k právním úkonům, jednají jeho jménem rodiče. Žádný z rodičů však nemůže dítě zastoupit, jde-li o právní úkony ve věcech, při nichž by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem např. při řízení o rozvod manželství, dědickém řízení, apod. V takových případech bývá dítěti ustanoven tzv. kolizní opatrovník. Jmění dítěte, tedy nejen majetek, ale i pohledávky a závazky, jsou rodiče

⁴⁴ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

povinni spravovat s péčí řádného hospodáře. Mimo rámec rodičovské zodpovědnosti upravuje zákon o rodině především vyživovací povinnost rodičů k dítěti.⁴⁵

Práva a povinnosti dítěte vůči rodičům jsou vedle zákona o rodině obsažena především v Úmluvě o právech dítěte. Mezi práva dítěte patří zejména právo na život a život se svými rodiči, právo znát své rodiče a být v jejich péči, právo na samostatné rozhodování, řádnou výchovu, zastupování při právních úkonech, ke kterým není plně způsobilé, správu svého jmění, výživné, soukromí, ochranu korespondence, cti a pověsti, tělesnou integritu. Povinností je naopak dítě své rodiče ctít a respektovat, pomáhat jim, přispívat na úhradu společných potřeb rodiny, má-li vlastní příjem příj. majetek, a také své rodiče živit.⁴⁶

3.3 Úprava práv a povinností k nezletilému dítěti

Rodiče, byť přestávají být partnery, plní nadále rodičovskou roli. Jejich vzájemný rozchod nijak neovlivňuje rozsah rodičovské zodpovědnosti, která zůstává každému z nich zachována. Dle Úmluvy o právech dítěte mají oba rodiče společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte a dítě má právo udržovat s oběma rodiči pravidelné osobní kontakty není-li to v rozporu s jeho zájmy.⁴⁷

Nezletilému dítěti je v souvislosti s rozvodem rodičů věnována zvýšená ochrana spočívající mj. v oddělení rozvodového řízení a řízení ve věcech péče o nezletilé. Podstatnou roli mají také orgány sociálně-právní ochrany dětí, jejichž postavení, činnost a pravomoci jsou upraveny v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Podstatou sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte. Jedná se především o činnost směřující k ochraně práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, k ochraně jeho oprávněných zájmů včetně ochrany jmění a činnost směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Orgán sociálně-právní ochrany (dále jen OSPOD) sleduje situaci ohroženého dítěte a využívá nejrůznějších opatření k nápravě situace. Nejčastěji vede pohovor s rodiči, který po poučení o jejich právech a povinnostech směřuje k dodržování dohody rodičů včetně dodržování dobrých mravů. V případě potřeby může

⁴⁵ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁶ Hrušáková, Milana, Králíčková, Zdeňka. České rodinné právo. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006, s. 240-245

⁴⁷ Motejl, Otakar a kol. Rodina a dítě. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007, s. 30

rozhodnout o výchovném opatření v podobě napomenutí či dohledu nad výchovou dítěte nebo rozhodnout o uložení povinnosti rodičů podrobit se rodinné terapii za účelem zlepšení vzájemné komunikace a vztahů. S dalšími návrhy v zájmu dítěte se pak může obracet na soud, kdy se zpravidla jedná o návrh na výkon rodičovské zodpovědnosti, návrh na stanovení soudního dohledu nad výchovou dítěte, v krajním případě i návrh na svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby nebo náhradní rodinné péče. Vzhledem k tomu, že se rodiče v rozvodovém řízení, respektive řízení o výkon rodičovské zodpovědnosti dostávají do vzájemné kolize, nemůže po dobu tohoto řízení ani jeden z nich zatupovat zájmy nezletilého dítěte. V takovém případě musí být dítěti dle zákona o rodině ustanoven opatrovník (někdy označován jako „kolizní“), kterým bývá zpravidla OSPOD. Ten pak prochází celým případem dítěte, je v kontaktu s rodiči, směřuje je k uzavření mimosoudní dohody, provádí potřebná šetření, na žádost soudu zjišťuje stanovisko dítěte a je účastníkem všech soudních jednání. Může výrazně přispět nejen k urovnání případných sporů mezi rodiči, ale zejména přispět k tomu, aby v rámci řízení před soudem bylo zohledněno vše, co je v zájmu nezletilého dítěte třeba zohlednit. Veškeré skutečnosti a poznatky při práci s rodinou shrnuje do zprávy o rodinných, výchovných a majetkových poměrech dítěte, kterou se svým návrhem na řešení situace předkládá soudu.⁴⁸

Aby mohlo být manželství rodičů rozvedeno, musí soud nejprve rozhodnout o *úpravě práv a povinností rodičů k dítěti pro dobu po rozvodu*, zejména určit, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jakým způsobem má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Pokud jsou oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají o výchovu zájem, může dítě svěřit do *společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů*, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby. Při společné výchově zůstanou poměry dítěte v podstatě stejné, jako kdyby k rozvodu rodičů nedošlo. U střídavé výchovy dítě pobývá po určité časové období u každého z rodičů. Délka pobytu je závislá zejména na věku dítěte a vzdálenosti bydliště rodičů. Samozřejmým požadavkem je, aby dítě navštěvovalo stejnou školu nebo předškolní zařízení a rodiče byli schopni domluvy. Rozhodnutí o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti může být nahrazeno *dohodou rodičů*, která vyžaduje schválení soudu.⁴⁹ “Při rozhodování o svěření dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči

⁴⁸ Novák, Tomáš, Průchová, Bohumila. Předrozvodové a rozvodové poradenství. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 86-88

⁴⁹ Hrušáková, Milana, Králíčková, Zdeňka. České rodinné právo. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006, s. 126-129

obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů. Soud vždy vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní.⁵⁰

Svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů nezaniká ani rodičovská zodpovědnost, ani právo druhého rodiče na *styk s dítětem*. Rodič, který s dítětem nežije ve společné domácnosti, má tedy legitimní právo podílet se pokud možno v nejširším rozsahu na jeho výchově. V rámci soudního řízení o úpravě poměrů dítěte pro dobu po rozvodu zpravidla nebývá o styku rodiče s dítětem rozhodováno. Styk může probíhat na základě dohody rodičů, která nevyžaduje schválení soudu. Soud však styk rodiče s dítětem upraví, vyžaduje-li to zájem na jeho výchově a poměry v rodině. Podrobně tak upraví časový rozsah styku, zejména s ohledem na věk dítěte, jeho zdravotní stav a další práva a povinnosti rodičů s tím spojená. Je-li to v zájmu dítěte nutné, může styk s rodičem omezit nebo dokonce zakázat. Skutečnost, že se rozvedení rodiče nejsou schopni dohodnout na styku s dítětem, lze považovat za nejzávažnější důsledek rozvodu. Bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem může být považováno za změnu poměrů vyžadující nové rozhodnutí o výchovném prostředí.⁵¹

U dětí staršího věku je při rozhodování soudu třeba brát zřetel i na jeho samotné stanovisko. Dítě má právo být *účastníkem řízení a vyjádřit se k záležitosti*, které se ho týkají. Musí však být takového věku a rozumové vyspělosti, aby bylo schopno své názory formulovat a vyjádřit, a to buď přímo, nebo prostřednictvím svého zástupce, zpravidla orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Názoru dítěte je třeba přiznávat takovou relevanci a váhu, která odpovídá jeho věku a úrovni. Nezbytné je také přihlédnout k faktu, že je dítě korumpovatelné, vydíratelné a programovatelné. Soud je dále povinen před svým rozhodnutím zjistit názor orgánu sociálně-právní ochrany dětí, respektive kolizního opatrovníka dítěte k projednávané věci, který může mít zásadní vliv na konečné rozhodnutí soudu. Předpokladem je, že kolizní opatrovník vykonává svoji práci zodpovědně,

⁵⁰ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (§ 26 odst. 4, 5)

⁵¹ Hrušáková, Milana, Králíčková, Zdeňka. České rodinné právo. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006, s. 131-132

profesionálně a skutečně v zájmu nezletilého dítěte, aniž by se nechal jakkoli ovlivnit některým z rodičů. Na základě jeho vyjádření pak může soud objektivněji celou situaci a názor prezentovaný dítětem posoudit.⁵²

⁵² Motejl, Otakar a kol. Rodina a dítě. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007, s. 60-63

4 Rizika

4.1 Negativní vlivy na dítě v průběhu rodinné krize a při rozvodu manželství

Citový vztah dítěte k rodiči je velmi důležitým ukazatelem rodičovské angažovanosti vůči dítěti a její kvality. Je také indikátorem výchovných předpokladů rodiče. Dítě ke svému normálnímu vývoji potřebuje trvalou přítomnost dospělé osoby, k níž si vytváří pevný a citový vztah. Ten si však může vytvořit i k rodiči, jehož profil a výchovné předpoklady jsou velmi podprůměrných kvalit.

Může se tak stát v případě, kdy rodič:

- je jedinou osobou, která byla dítěti po určitou dobu nablízku,
- programově, ale ne nutně zcela vědomě zamezuje dítěti navazovat nebo udržovat jiné vztahy,
- je informovaný o náplni rozvodového řízení u soudu, případně znaleckého šetření a dítě cílevědomě manipuluje nebo ho i korumpuje.⁵³

Většina rozvádějících se rodin prochází v době uspořádání vztahu s dítětem obdobím určitého neklidu, které je nepříjemné pro všechny zúčastněné. Je to období, kdy se mezi dospělými vytváří zdravá hranice mezi umírajícím partnerstvím a živým rodičovstvím. Pokud netrvá dlouho, nemusí mít problémové následky. Jestliže dojde k oddělení partnerství a zůstane zachován rodičovský vztah, který se stane na partnerství nezávislým, může rozvod manželství probíhat pro všechny zúčastněné bezpečně.⁵⁴

V době rozvodového boje nebo jako dozvuk onoho boje však často dochází k tzv. *popouzení dítěte*. Jedná se o přímé nebo nepřímé, vědomé či nevědomé ovlivňování dítěte proti tomu z rodičů, v jehož péči trvale nebo bezprostředně není. Popouzeno může být proti jednomu z rodičů, ale vyskytují se i případy, kdy otec dítě popouzí proti matce a matka proti otci. Intenzita těchto aktivit je různá od povzdechu až po vyprávění smyšlených příběhů a předkládání dokladů o tom, jak se druhý rodič špatně zachoval a zejména dítěti ublížil. Dítě je ve vztahu k osobám, jímž věří, a jejichž autoritu uznává značně sugestibilní. Je přesvědčeno, že není ovlivňováno, ale pouze informováno. Popouzející rodič však

⁵³ Bakalář, Eduard a kol. Rozvodová tematika a moderní psychologie. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2006, s. 59-60

⁵⁴ Poupětová, Šárka. Netrapte se po rozvodu. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 43

manipuluje jeho sebevědomím a snaží se ho přimět, byť na to není zralé, k vlastnímu rozhodnutí. Dalším typickým příkladem je *bránění ve styku*, kdy jde v podstatě o snahu jednoho z rodičů omezit nebo znemožnit kontakt druhého rodiče s dítětem. Důvodem bývá rovněž rozvodový boj, neboť ztráta dítěte je opravdovým a nenahraditelným stvrzením prohry. Se zcela otevřeným bráněním ve styku se lze setkat jen zřídka, ovšem vyskytují se i tragické scény, kdy za zamčenými dveřmi pláče dítě a přede dveřmi pláče nebo zuří rodič. Typické bránění ve styku je trochu jiné, stačí k němu odkaz na vleklé zdravotní potíže dítěte. Stres, který v souvislosti s pokusy o návštěvu druhého rodiče dítě prožívá je natolik masivní, že může sám o sobě zvýšit teplotu či snížit imunitu natolik, že lze nemoc prokázat. Pokud si navíc dítě postěžuje, že ho bolí břicho, což může být typický neurotický příznak, má bránící rodič důvod navštívit s ním lékaře. V jiných případech se lze setkat s plánováním atraktivnějšího programu pro dítě na dobu setkání s druhým rodičem, kdy pak dítě samo žádá o odklad styku. Uvedené postupy jsou skutečně úspěšné v okamžiku, kdy je dítě přijme za své a samo aktivně začne kontakt s druhým rodičem odmítat. *Trauma vytvořené rodiči* vzniká teprve po systematickém působení rodiče.⁵⁵

Dítě je na svých rodičích závislé materiálně i psychicky. Míra závislosti se odvíjí od jeho věku, případně zdraví. Rozvod dítěti přináší ztráty a změny, se kterými se potřebuje za podpory a ochrany rodičů vyrovnat. To však může být v situaci, kdy jsou rodiče plni emocí a sami nestabilní, náročné. Dítě potřebuje před rizikovými projevy bolestných emocí rodičů chránit. Je pro ně nebezpečné slyšet hádky rodičů, být svědkem hledání řešení rozvodových problémů či je dokonce pomáhat řešit, slyšet obviňování druhého rodiče, vysvětlování důvodů partnerského rozvratu, kvalifikování rozvodu s partnerem jako rozvodu s dítětem i předávání břemena jakéhokoli druhu odpovědnosti za rodiče. Nebezpečné je však i to, pokud se cítí za rozpad rodiny nebo za svůj přirozený vztah s druhým rodičem a potřeby vůči němu provinile. Osobnost dítěte je v případě, kdy se rozvod zkomplikuje a oddělování partnerů se nedaří, dlouhodobým prožíváním konfliktní atmosféry, nejistotou a nestabilitou ohrožena. Jednou z nejvážnějších komplikací rozvodu je pro dítě *odcizení s rodičem*, které může mít různou intenzitu od odmítání až po zavržení. Odcizení zůstává v nejtěžších případech i celoživotní. Tento jev je pro dítě hluboce traumatizující, představuje pro něj závažnou ztrátu a nenasycení potřeb, které vůči odcizenému rodiči přirozeně má. V takové situaci si pak často udělá o sobě i o vztazích neadekvátní závěry (např. Kdyby mě rodiče neměli, nehádali by se. Když mám někoho rád,

⁵⁵ Novák, Tomáš, Průchová, Bohumila. Předrozvodové a rozvodové poradenství. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 71-72

ztratím ho, nebudu mít radši nikoho rád. Za jejich problémy můžu já.). Tyto závěry mají na dítě velký vliv a způsobují problémy v jeho psychickém a sociálním vývoji. Působí vážné komplikace ve vztahu dítěte k sobě samému a v blízkých vztazích, což se obvykle naplno projeví až v dospělosti při vytváření vztahů s partnerem či vlastním dítětem.⁵⁶

4.2 Příčiny a rizika dopadů rozvodu manželství na dítě

Přechodná situace, kdy spolu manželé nežijí ani se úplně nerozešli, přináší hodně trápení, bolesti a problémů. Otevírá cestu do vztahu i ze vztahu, udržuje naděje a zklamává je. Manželé v této nejisté, nevyjasněné situaci obvykle živoří a napětí nedořešeného konfliktu narůstá. Konflikt nemusí být vždy otevřený, ale atmosféra se dá krájet a napětí v duši a těle může být zdrojem psychických či fyzických problémů. Pokud situace přetrvává a neřeší se jedním směrem nebo přetrvává i v době po rozvodu, je to velký problém. Partneři jistým způsobem zůstávají v mrtvém nebo velmi nemocném vztahu, který neléčí. Částečně jsou ze vztahu pryč, ale úplně se neodpoutají. To jim brání jít dál, projít hojením psychorozvodu, což se bez bolesti ztráty neobejde. Bez odpoutání, truchlení a dalších kroků psychorozvodu zůstávají s předchozím vztahem spojeni, hromadí se v nich emoce a ty mají vliv na jejich pohodu. Tento konflikt přináší napětí a třeba také zmiňované problémy, které se dotýkají nejen rodičů, ale i dítěte.⁵⁷

Pokud dítě není o rozporech mezi rodiči informováno a tyto nejsou zjevné a intenzivní, obvykle je nevidí. Relativně bez problémů snese i značně chladné vztahy mezi otcem a matkou, neboť chce zachovat i problematickou rodinu. Zároveň však může „k rozvodu radit“, vycítí-li, že si to jemu blízký rodič přeje. Dítě by mělo být o rozvodu rodičů věcně, bez katastrofického podtónu a se zdůrazněním toho, že neztrácí lásku ani jednoho z rodičů, informováno, a to nejpozději v době, kdy o rozvodu vědí lidé, s nimiž se stýká a kteří by mu mohli tuto skutečnost být nešťastnou náhodou sdělit. Rozvod je pro každé dítě vždy ztrátou, se kterou se může poměrně dobře vyrovnat, není-li nikým ovlivňováno, popouzeno a má pocit bezpečí doprovázený silnou citovou vazbou alespoň na jednoho z rodičů. Ten by měl pocity křivdy a zmaru, vyplývající z rozvodu, zvládnout a hádkám a sporům s druhým rodičem se vyvarovat, neboť právě ty dítěti škodí.⁵⁸

⁵⁶ Poupětová, Šárka. *Netrapte se po rozvodu*. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 39-43

⁵⁷ Poupětová, Šárka. *Netrapte se po rozvodu*. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 93-94

⁵⁸ Novák, Tomáš, Průchová, Bohumila. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada Publishing,

V zátěžové situaci, kterou jistě rozvod manželství je, se u dítěte objevují různé obranné mechanismy. V první fázi některé dítě proti danému stavu bojuje, jiné upadne do letargie a samo sobě předstírá, že mu to nevadí. Jiné se upne na některý zástupný problém, kterým se zabývá. Ve druhé fázi se dítě jakoby zatvrdí vůči jednomu nebo oběma rodičům, nezřídka i proti sobě v souvislosti se sebeobviňováním za vzniklý stav. Následuje adaptace dítěte, která je zdánlivě jasná a pod kontrolou. Mnohdy však i malý podnět vyvolá dalekosáhlé následky, jakoby dítě nemělo vůči běžným problémům imunitu.⁵⁹

Zdeněk Matějček prokázal, že se dítě nejhůře vyrovnává s rozvodem rodičů v období puberty. U chlapců je pravděpodobnější reakcí smutek, neurotické projevy nebo jiné poruchy chování. Obtížněji přijímají nového partnera matky a mívají potíže v soužití s ním. Dívky se snaží proti rozvodu rodičů v rámci svých možností bojovat. S Matějčkovými názory koresponduje i v daných souvislostech často citovaný J. S. Wallerstein, který uvádí, že následky rozvodu trpí obvykle méně malé děti než děti větší. Negativní ohlas začíná již v předškolním věku, kdy hrozí pocity úzkosti, deprese, nejistota, zklamání, delikvence, drogy, sexuální promiskuita, strach z budoucnosti.⁶⁰

Dopady rozvodu na dítě se probírají v různých souvislostech. Pomíjí se však skutečnost, že většina dětí z rozvedených rodin se vyvíjí v řádné osoby, i když to mají těžší než děti z harmonických a úplných rodin. Prostředí, v němž se tak děje, je rizikovější a dosažení cíle náročnější.

Možné dopady rozvodu rodičů na dítě lze rozdělit dle věku:

- ***Dítě od prenatálního období do dvou let*** – hrozí předčasný porod, nízká porodní hmotnost, problémy s jídlom a se spánkem, vývojové opoždění. Kojenec rozvod nechápe, ale citlivě reaguje na emoční vyladění rodičů. Rozvod je pro něj změna a ty dítěti raného věku nesvědčí, neboť prahnou po stejných podmínkách, rituálech.⁶¹
- ***Dítě ve věku tři až pěti let*** – lze pozorovat chování odpovídající chování nižšímu věku, potíže s usínáním, noční děsy, strach z odloučení od pečujících

2005, s. 56-57

⁵⁹ Novák, Tomáš, Průchová, Bohumila. Předrozvodové a rozvodové poradenství. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 56-57

⁶⁰ Novák, Tomáš, Průchová, Bohumila. Předrozvodové a rozvodové poradenství. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 56

⁶¹ Novák, Tomáš, Průchová, Bohumila. Předrozvodové a rozvodové poradenství. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 53-55

osoby. Situace spojené s rozvodem stále ještě nechápe, ale má strach z opuštění rodiči. Pokud některý z rodičů zmizí nebo se objevuje sporadicky, mohou vznikat úzkostné stavy spojené s pocitem viny.

- ***Dítě kolem šesti let*** – zátěž daná nástupem do školy se rozvodem rodičů výrazně násobí. Podporuje nesoustředěnost a labilitu nálad, zhoršuje se výslovnost. Mohou se objevit nepřiměřené výbuchy agrese, na které okolí pochopitelně reaguje nepříliš vstřícným způsobem, což může výrazně posílit existující pocit viny, jehož počátek stejně jako začátek negativních projevů souvisí s rozvodem.
- ***Dítě ve věku sedm až deset let*** – je patrný výrazný pocit ztráty, a to ve srovnání s ostatními dětmi, které mají oba rodiče. Ztráta vyvolává pocity smutku a agresivitu. Dítě může trestat i své blízké tím, že je odmítá, provokuje. Pestré jsou i psychomotorické příznaky.
- ***Dítě ve věku jedenáct až třináct let*** – dítě již chápe, co je rozvod, o příčinách rozvodů bývá mnohdy informováno vrstevníky ve zjednodušené a vulgární podobě, což vede k negativismu, otevřené nebo skryté agresivitě. Dítě si také uvědomuje svoji hodnotu při rozvodu a může jednoho z rodičů nebo oba vydírat. Může také převzít zodpovědnost za jednoho z rodičů a převrátit obvyklé role, byť na to není zralé. Nezralost podporuje černobílé vidění i extrémy v chování i v hodnocení.
- ***Dítě ve věku čtrnáct až šestnáct let*** – rozvodovou zátěží vzrůstá jeho pubertální náladovost a labilita. V tomto věku je obtížné udržet autoritu a neformální respekt i bez rozvodu. Dítě se dozvídá a svým způsobem zneužívá informace, jež by vědět nemělo. Mnohdy se jedná o informace jednostranné a zkreslené. Hrozí pocity úzkosti, deprese, nejistota, zklamání, delikvence, drogy, sexuální promiskuita, strach z budoucnosti.⁶²
- ***Dítě ve věku sedmnáct až devatenáct let*** – nechce se problémy rodičů zabývat. Očekává, že mu rodiče vyjdou vstříc, když to bude potřebovat. Že ho budou ochotni vyslechnout, poradit mu, pomoci, a to i finančně. Těžko

⁶² Novák, Tomáš, Průchová, Bohumila. Předrozvodové a rozvodové poradenství. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 53-55

snáší situaci, kdy je „potřebný“ rodič a vhání ho to do opozice. Roste riziko legálních odchodů, respektive útěků z domova, včetně předčasných sňatků.

- *Dítě dospělé* – i v této době vyvolává rozvod rodičů pocit ztráty, někdy i závisti a úzkosti. Problémy z nedostatečné zkušenosti s obvyklým chováním mužů či žen mohou ovlivnit reaktivitu ve vlastním manželství. Narušený kontakt s jedním nebo oběma rodiči může záporně ovlivnit i situaci další generace – vnuků.⁶³

4.3 Důsledky rozvodu pro dítě do budoucna

Ve chvíli, kdy se rodiče rozvádějí, se dítěti vše rozpadá. I tomu, které ve vypjaté chvíli samo rodiče k rozvodu pobízelo. Dítě s udivující rychlostí zapomíná na ničivé hádky mezi rodiči. Jde o psychický mechanismus, který vymazává nepříjemné momenty, aby se ho vzpomínky na ně nezmocňovaly a mohlo postoupit dál. Po rozvodu má tendenci vyretušovat bouřlivé a tísnivé chvíle, které s rodiči prožívalo. Přestává si dokonce pamatovat, že na tom byli rodiče ve vztahu velmi špatně, a uchovává si v paměti jen hezké chvíle, při kterých panovala harmonie. Rozchod rodičů tudíž nemůže vnímat jako úlevu, ale spíše jako nesnesitelnou ránu. Jediné případy, kdy dítě stojí za rozvodem rodičů, jsou ty, kde opakovaně docházelo mezi partnery k fyzickému násilí.⁶⁴ Násilí nebo hrozba násilím dítěti škodí z dlouhodobého hlediska mnohem více než samotný rozchod rodičů. Mnohé děti zůstanou podobnými zkušenostmi nedotčené, přestože hrozí nebezpečí, že nebudou tak úspěšné, jak by mohly být, kdyby se jim dostalo podpory a naučily se i jiným způsobem řešení neshod.⁶⁵

Dítě o rozvodu nerozhoduje a nemá pak žádnou kontrolu nad tím, co se s ním během něj a po něm děje. Zvyklo si spoléhat na určitou stabilitu domova, která je narušena stěhováním, změnou zaměstnání rodičů či finančními problémy. Žádné dva rozvody nejsou stejné, a jaký dopad bude rozvod na dítě mít, závisí na vyspělosti, zdravém rozumu a dobré vůli rodičů, stejně jako na věku, emocionální a psychické vyspělosti a pohlaví dítěte. Rozvodové řízení samo o sobě má na život dítěte mnohem menší negativní dopad než další

⁶³ Novák, Tomáš, Průchová, Bohumila. Předrozvodové a rozvodové poradenství. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 53-55

⁶⁴ Berger, Maurice, Gravillon, Isabelle. Když se rodiče rozvádějí. Praha: Portál, 2011, s. 18-19

⁶⁵ Smith, Heather. Děti a rozvod. Praha: Portál, 2004, 77

přidružené faktory jako je chudoba, finanční problémy, změna školy nebo několik let vážných manželských problémů včetně hádek rodičů během rozvodu a omezeného kontaktu s dítětem po rozvodu. Všechny tyto faktory mají hluboký a ničivý účinek na pohodu dítěte.⁶⁶ „Rozvod nebo rozpad rodiny zanechává na dítěti trvalé psychické poškození, které do budoucna ovlivňuje další vztahy, které si děti vytvářejí v dětství, a které si budou vytvářet i v dospělosti.“⁶⁷

Rodina s jedním rodičem není jen náhražkou za něco, co se nepovedlo, ani přechodné útočiště než si rodič najde lepšího partnera. Je to životaschopná struktura, ve které dítě může vyrůst v zodpovědného, samostatného a soucitného dospělého člověka. Rodina může udržovat kontakty s přáteli, s příbuznými a dalšími skupinami lidí, kteří dítěti pomohou vytvořit silné a trvalé vztahy se staršími lidmi mimo vlastní rodinný okruh. Rodič v nich může mít oporu, důvěrníky či poradce. Požadavky a stres, které musí rodič žít s dítětem sám přestát, jsou však dvojnásobné než u rodičů, kteří jsou na výchovu dítěte dva. Jednou z největších hrozeb pro rodinnou stabilitu jsou finanční problémy a chudoba. S těmito se bohužel řada rodičů po rozvodu potýká a přináší mu emocionální, fyzický a psychický stres. Dítě také bude pravděpodobně prožívat smíšené a spíše negativní pocity pokud se rodič začne stýkat s novým partnerem. Může mít pocit, že je druhý rodič zrazován a v případě, že se mu nový partner líbí chvíli oscilovat mezi touhou trávit s ním čas a nechutí mít s ním něco společného, což může být zapříčiněno i obavou, že bude novým partnerem nahrazeno. Hůře se také vyrovnává s tím, že je znovu postaveno před změny, které nemůže nijak ovlivnit. Nový partner by měl být do života dítěte uveden velmi pomalu, neboť kdyby si na něj zvyklo a vztah se nezdařil, muselo by se vyrovnávat s další ztrátou. Bylo by pak mnohem ostražitější a emocionálně uzavřenější, aby se ochránilo před dalším trápením.⁶⁸

V průběhu rozvodu či po rozvodu se může dítě dostat do problémů. „Mohou se přechodně zhoršit školní výsledky, objevit se problémy v chování doma či ve škole. Mohou se objevit silné emoce nebo psychické a vztahové problémy. Někdy se potíže objeví několik měsíců po rozvodu, kdy už je situace stabilizovaná a dítě má více prostoru pro prožívání. I mnoho let po rozvodu mohou problémy dospělých dětí „zahrát rodičům na strunu pocitů viny“.“⁶⁹ Problémy dítěte však vůbec nemusí s rozvodem rodičů souviset.

⁶⁶ Colorosová, Barbara. Krizové situace v rodině. Praha: Euromedia Group, 2008, s. 95-96

⁶⁷ Klégrová, Alžběta, Zelená, Martina. Podpora rodiny. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 9

⁶⁸ Colorosová, Barbara. Krizové situace v rodině. Praha: Euromedia Group, 2008, s. 173-176

⁶⁹ Poupětová, Šárka. Netrapte se po rozvodu. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 112-113

Dítě občas má problémy, které by mělo, i kdyby se jeho rodiče nerozvedli. Pocity viny nepomohou ani rodičům, ani dítěti.⁷⁰

Nedostatek jistoty v dětství může dítě pronásledovat až do dospělosti, ubírá mu nenucenost a zvyšuje úzkost a sklíčenost. Dalším dlouhodobým důsledkem strachu v dětství může být nedostatek důvěry v dospělé a přesvědčení, že klam je nedílnou součástí rodinného života. V souvislosti s tím může narůstat agresivita projevující se násilným a nekontrolovatelným chováním. Nebezpečí vzniku citových potíží snižují vřelé a láskyplné vztahy a touha uskutečnit změny. Některé děti si však nemusí následky rozvodu nést navždy.⁷¹

⁷⁰ Poupětová, Šárka. Netrapte se po rozvodu. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 113

⁷¹ Smith, Heather. Děti a rozvod. Praha: Portál, 2004, s. 76-77

II. Praktická část

Praktická část bakalářské práce se opírá o teoretické poznatky ke zvolenému tématu načerpané studiem odborné literatury a zahrnuje vlastní praktickou zkušenost při práci s rodinami, které se potýkaly nejen s rozvodem manželství, ale také rozpadem rodiny se všemi možnými úskalími, které tento jev provázejí a se kterými se museli všichni členové rodiny vypořádat.

Jako pracovnice sociálního odboru na úseku sociálně-právní ochrany dětí jsem opakovaně přicházela do pracovního kontaktu s rodiči i samotnými dětmi, a to na pracovišti, v místě bydliště či školy dítěte, ale také jako účastník soudního řízení o úpravu rodičovské zodpovědnosti v pozici kolizního opatrovníka. Měla jsem tak osobní možnost procházet celými kauzálními případy, sbírat relevantní data prostřednictvím anamnézy, rozhovorů, pozorování i z vyžádaných odborných zpráv (např. zpráva o pověsti z místa bydliště, zpráva pediatra, zpráva školy, znalecký posudek, zpráva policie o příp. zásahu v rodině, apod.) a průběžně sledovat vývoj událostí i dopadů na jednotlivé členy včetně konkrétního rozhodnutí soudu s dalšími následky.

Ze své praxe jsem vytipovala několik konkrétních kazuistik, které níže podrobně popisuji, analyzuji a hodnotím. Z důvodu zachování mlčenlivosti údajů záměrně neuvádím data narození rodičů a dětí, jejich bydliště ani pravá jména.

5 Popis, analýza a vyhodnocení konkrétních kazuistik

Kauza č. 1 - Novákovi

Spisová dokumentace rodiny je vedena na odboru sociálních věcí od roku 2005. Tehdy byli rodiče manželé, za jehož trvání se narodil v srpnu 1999 syn Jan, který navštěvoval předškolní zařízení a v červnu 2003 dcera Petra. Matka (29 let) byla v té době na rodičovské dovolené a navázala mimomanželský vztah, otec (27 let) pracoval jako řidič z povolání.

V srpnu 2005 matka podala návrh na úpravu výchovy a výživy k nezletilým dětem pro dobu před i po rozvodu manželství z důvodu zrušení společné domácnosti s otcem, který se odstěhoval ke svým rodičům. Otec měl zájem na udržení manželství i rodiny, společně s matkou vyhledal pomoc poradny pro mezilidské vztahy. Matka však pokračovala v navázaném vztahu a mezi rodiči přetrvávala vlna negativních emocí, hádek a tření o finance i styk otce s dětmi. Již tehdy měla matka tendenci otci ve styku s dětmi bránit a omezovat ho pouze do místa bydliště dětí. Udávala nepodložené a smyšlené důvody, nezájem otce, jeho psychickou labilitu včetně údajného fyzického napadení matky, které nebyly nikdy prokázány. Otec zájem o děti jevil. Dle možností si je bral na víkendy ke svým rodičům, kde měl vytvořeny vhodné podmínky a věnoval jim dostatečnou pozornost i péči. Pro děti si jezdil do místa bydliště, kde často docházelo k rozepřím s matkou i jejím přítelem, v několika případech mu bylo převzetí dětí znemožněno. V listopadu 2005 byly obě nezletilé děti na základě rozhodnutí soudu svěřeny pro dobu před i po rozvodu manželství rodičů do péče matky a otci stanoveno výživné pro syna Jana v částce 1 800,- Kč a pro dceru Petru v částce 1 200,- Kč měsíčně. Soudní úpravu styku rodiče nežádali s tím, že jsou schopni mimosoudní dohody, která však měla krátkodobé trvání.

Manželství rodičů bylo na návrh matky v červnu 2006 rozvedeno, přičemž příčinou jeho rozvratu byl zmiňovaný vztah matky, ze kterého se v květnu 2007 narodil syn Martin. K tomuto bylo v prosinci 2008 popřeno otcovství bývalým manželem matky. Biologického otce dítěte matka neuvedla, neboť páchal majetkovou trestnou činnost a pod vlivem alkoholu matku v měsících září a říjen 2007 opakovaně slovně i fyzicky napadl a vyhrožoval jí smrtí, což bylo předmětem šetření policie s následnou obžalobou a pravomocným odsouzením k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

V září 2006 podala matka návrh na úpravu styku otce s dětmi, kdy žádala jeho

omezení z důvodu otcova nezodpovědného přístupu ke zdravotnímu stavu syna Jana, kterému údajně neprospíval pobyt ve městě, kde otec žil. V rámci řízení byl na návrh matky vypracován znalecký posudek z oboru zdravotnictví – odvětví pediatrie, ze kterého vyplývá, že změna prostředí nemá na zdravotní stav syna Jana v podstatě žádný vliv a byla u něj prokázána potravinová alergie, ze které pochází atopický exém, projevy chronické bronchitidy a senné rýmy. Řízení o úpravu styku bylo usnesením soudu v dubnu 2008 zastaveno, neboť matka vzala svůj návrh v celém rozsahu zpět a mezi rodiči byla prostřednictvím OSPOD uzavřena písemná mimosoudní dohoda o styku otce s dětmi. Na základě této dohody se otec s dětmi s průběžnými stížnostmi obou rodičů, které byly vždy ze strany OSPOD prošetřeny a shledány bezdůvodnými, stýkal jednou za 14 dnů o víkendu, dále v době jarních prázdnin, 2 týdny v době letních prázdnin a v období vánočních svátků. V roce 2006 a 2008 bylo u okresního soudu na návrh matky zahájeno řízení o zvýšení výživného na děti, které bylo v obou případech z důvodu zpětvzetí návrhu zastaveno.

V září 2009 matka obnovila vztah s bývalým přítelem, se kterým střídavě žila. Při šetření v místě bydliště nebyly v její péči o děti, v bytových ani finančních podmínkách zjištěny žádné nedostatky či závady. Děti matčina přítele akceptovaly, vycházely s ním dobře a k oběma rodičům chovaly kladný vztah.

V dubnu 2010 podala matka další návrh na úpravu styku otce s dětmi a opět žádala jeho omezení. Tentokrát udávala nedostatečnou péči otce o děti, psychické týrání dětí v podobě opakovaných výslechů ohledně matčina soukromého života a finanční situace, strach dětí z otce a jejich nezájem o styk. Dle matky měl otec syna dokonce fyzicky napadnout za to, že mu odmítal na kladené otázky odpovídat. Matka žádala zachování styku s prarodiči ze strany otce, se kterými sama nebyla schopna domluvy a neudržovala s nimi dobré vztahy. K sepisu návrhu se dostavila se synem Janem, před kterým veškeré skutečnosti ventilovala a nevhodným způsobem na něj naléhala, aby opakoval její slova. Jan fyzické napadení otcem popřel a sdělil, že se na něj tatínek pouze zlobil, neboť mu lhal. K otci si přál nadále jezdit.

V průběhu zahájeného řízení s rodinou úzce pracoval OSPOD.

Matka byla v té době na rodičovské dovolené s nejmladším synem Martinem. Děti Jan a Petra plnily povinnou školní docházku na základní škole v místě bydliště. Příjmy matky tvořily dávky státní sociální podpory a výživné na děti. Společně s dětmi a přítelem žila matka v rodinném domě, který byl ve společném jmění bývalých manželů. Bytové podmínky byly shledány v pořádku. Mezi rodiči dosud nedošlo k majetkovému

vypořádání, které řešili soudní cestou. V květnu 2010 matka sdělila, že syn Jan nechce k otci jezdit a má z něho strach. Byl 3 dny hospitalizován v nemocnici z důvodu opakovaného zvracení, což měl být dle jejího názoru psychický následek otcova fyzického napadení. Tato skutečnost byla lékařem zcela vyvrácena. Matka však trvala na svém a požadovala, aby otec děti navštěvoval pouze v místě jejího bydliště. Odmítala styk dětí s prarodiči, neboť babička s nimi dle jejího sdělení rozebírala spory mezi rodiči a dědeček měl požívat alkohol. Nutno podotknout, že krátce po tomto sdělení trávil obě děti u prarodičů zkrácený víkend, kdy s ním byla spokojená matka i obě děti. Počátkem června 2010 matka přistoupila na styk dětí s otcem v místě jeho bydliště jednou za 14 dnů pouze v sobotu od ranních do odpoledních hodin z důvodu obavy o jejich zdravotní stav a nezodpovědný přístup otce. Současně však udávala, že dětem pobyt u otce neprospívá a bude žádat vypracování znaleckého posudku, neboť děti se odmítají s otcem stýkat. V témže měsíci pak sdělila, že děti o styk s otcem zájem mají, pozoruje pouze psychické napětí mezi synem Janem a otcem, který na něj má zvýšené nároky po stránce plnění školních povinností i běžných úkolů, které syn není schopen plnit. Žádala omezení styku z důvodu zhoršení zdravotního stavu obou dětí, nepodávání léků otcem a zhoršení zdravotního stavu syna Jana po návratu od otce.

Otec dětí pracoval nadále jako řidič s pravidelnou pracovní dobou, kdy měl víkendy zcela volné. Žil s přítelkyní a jejím šestiletým synem Jiřím v pronajatém bytě, kde měly děti k dispozici vlastní zařízený pokoj. V dubnu 2010 otec skutečnosti uváděné matkou popíral. Sdělil, že mu matka dlouhodobě ve styku s dětmi brání opakovanými výmluvami na jejich nemoc, smyšlenými výtkami špatné péče, znemožňováním telefonického kontaktu a vyvoláváním zbytečných sporů před dětmi. O záležitostech týkajících se rodičů či jejich majetku s dětmi údajně nemluví, zajímá se pouze o to, jak se dětem daří. Ty však mají od matky zakázáno o tom mluvit. Fyzické napadení syna jednoznačně popřel s tím, že mu dal pouze výchovný pohlavek za lhaní. Děti k otci dle jeho názoru jezdí rády a byly u něj vždy spokojené. Společně s přítelkyní jim věnuje dostatečnou péči a nabízí jim pestrý program včetně pravidelných návštěv u prarodičů ze strany otce i přítelkyně. Vztah dětí k přítelkyni a jejímu synovi hodnotil jako harmonický a kladný. O děti otec jevil zájem a chtěl se s nimi stýkat i do budoucna, do své výhradní péče je nežádal. Při jednání v červnu 2010 otec uvedl, že dohoda s matkou ohledně styku s dětmi není možná. Od podání návrhu viděl děti pouze jednou, měl obavy z citového odcizení. Chtěl si děti brávat k sobě domů nikoliv je pouze navštěvovat v místě jejich bydliště. Žádal styk jednou za 14 dnů na víkend a delší styk v době jarních, letních i vánočních prázdnin. O školních výsledcích dětí měl otec

přehled, psal s nimi domácí úkoly a připravoval se na pondělní vyučování. O jejich zdravotním stavu byl informován pouze matkou, jejíž informace byly dle jeho názoru mylné a zkreslené. Předepsané léky dětem údajně svědomitě podával, nepodával pouze doplňky stravy naordinované matkou.

Matka již při sepisu návrhu měla zájem nechat děti vyšetřit u dětské klinické psychologičky za účelem posouzení vhodnosti jejich kontaktu s otcem. OSPOD oběma rodičům doporučil rodinnou terapii v poradně pro rodinu, kterou matka odmítala, otec byl terapii nakloněn.

Nezletilý Jan byl žákem 4. třídy základní školy. Byl v péči pedopsychologické poradny pro diagnostikovanou poruchu pozornosti spojenou s pomalým pracovním tempem, dyslexií, dysortografií, dysgrafií, specifický logopedický nálezn a nevyzrálou sluchovou percepcí. Ve škole pracoval na základě individuálního vzdělávacího plánu. Dle zprávy školy byl jeho prospěch dobrý a domácí příprava dostačující. Kázeňských přestupků se nedopouštěl, absence měl řádně omluvené. Mezi dětmi byl neprůbojný a bojácný, se spolužáky vycházel dobře. Pravidelně se zúčastňoval všech akcí pořádaných školou, začal navštěvovat školní družinu. Do školy chodil čistý a upravený, vybavený potřebnými pomůckami. V posledním období byl v neustálém napětí, což se projevovalo zhoršeným soustředěním a problémy s jídlem. Toto období vygradovalo až k hospitalizaci v nemocnici poté, kdy nebyl schopen vůbec polykat. O jeho práci ve škole se zajímala pouze matka, otec se na něj nikdy neinformoval. Z otce měl dle školy zřejmě obavy, neboť před jednou z návštěv žádal učitelku, aby mu vrátila žákovskou knížku až v pondělí a nemusel ji otcí ukázat. Dle pediatra byl celkový zdravotní stav Jana dobrý a stabilizovaný. Nebýval vážněji nemocen a mohl provádět běžné činnosti vzhledem k věku a aktuálnímu zdravotnímu stavu bez omezení. Byl sledován na alergologii, v kožní ambulanci pro atopický exém a v endokrinologické ambulanci pro hraniční nálezn hormonů štítné žlázy. V květnu 2010 provedl OSPOD pohovor s Janem ve škole. Pohovorem zjištěno, že s matkou udržuje pěkný vztah, má ji rád, svěří se jí. Tráví spolu volný čas doma, na zahradě nebo u prarodičů ze strany matky. Tatínek žije s tetou Janou a jejím synem Jiřím. S tetou si rozumí, má ji rád, s Jirkou jsou kamarádi. Za tatínkem jezdí se sestrou jednou za 14 dnů na víkend, v období prázdnin na delší dobu. Vychází s ním dobře, má ho rád, poradí mu, když něco potřebuje do školy i s přípravou. Společně si hrají, jezdí na různé výlety, návštěvy k dědovi a babičce. Přiznal, že mu v minulosti lhal a dostal pohlavek. Dostal zaslouženě, jeho vztah k otcí se tím nikterak nezměnil. Chtěl by k němu pravidelně jezdit i nadále.

Nezletilá Petra navštěvovala 1. třídu základní školy. Dle zprávy školy patřila k průměrným žákům. Domácí úkoly a školní pomůcky měla v pořádku, absence řádně omluvené.

Navštěvovala školní družinu. O otci mluvila zřídka a dle školy bylo patrné, že k němu jezdí ráda. Třídních schůzek se zúčastňovala matka. Dle pediatra byla zdravá, sledována pouze na alergologii pro alergickou rýmu. Nebývala nemocná. V květnu 2010 provedl OSPOD pohovor s Petrou ve škole. Pohovorem zjištěno, že maminka je hodná a ráda jí pomáhá s vařením. Byla s nimi na výletě v jeskyních. Tatínek bydlí s tetou a malým Jiříkem. Teta je hodná, rozumí si, s Jirkou jsou kamarádi. Za tatínkem jezdí s bratrem na víkendy a prázdniny. Tatínek si pro ně vždy jezdí, vyzvedává je doma nebo ve škole. Je hodný, má ho ráda, koupil jí k narozeninám aktovku a stan. Ráda u něj hraje hry na počítači, jezdí spolu na výlety a návštěvy k babičce a dědovi, o velikonocích byli na zábavném odpoledni pro děti. U tatínka je spokojená, jezdí k němu ráda a chtěla by k němu jezdit častěji.

V květnu 2010 jednal OSPOD též s prarodiči ze strany otce, kteří projevovali zájem o styk s dětmi i ochotu si pro ně jezdit. Potvrdili kladný vzájemný vztah otce a dětí, otcovu dostatečnou péči a zájem o děti, i snahu matky otcův zájem negativně narušovat a bránit mu ve styku s dětmi. Poukazovali na nedobry vztah s matkou a složitou komunikaci s ní, kdy rozumná domluva není možná. Dle jejich názoru žijí děti ve stresujícím prostředí. Matka jim zakázala mluvit s prarodiči i otcem o tom, jak doma žijí a jak se jim daří.

Zpráva z místa bydliště dětí udávala, že matka je klidné povahy. Na její chování ani chování dětí nebyly podány žádné stížnosti. Dle pozorování obce působily děti až nápadně plaše, což bylo přisuzováno neúplné rodině a snaze matky o zamezení jejich kontaktu s biologickým otcem.

Praktický lékař obou dětí nezaznamenal v péči matky o děti vážnější nedostatky. Uvedl, že hospitalizace Jana neměla žádnou souvislost s matkou udávaným napadením syna ze strany otce, které současně vyvrátil. Potvrdil matčin záměrný úmysl zabránit otcovi ve styku se synem, k čemuž využila jeho běžné nachlazení, které nevyžadovalo domácí léčbu, a dále snahu matky prokázat zhoršení zdravotního stavu syna po návštěvě u otce, které bylo rovněž vyvráceno. Dle lékaře Jan psychicky strádal tím, že mu matka ve styku a pobytu u otce brání. Matčino jednání a její návštěvy s dětmi v ambulanci považoval za účelové, aby mohla jejich styk s otcem omezit nebo alespoň zkomplikovat, čímž však obě děti, a zejména plachý a uzavřenější Jan, velmi trpěly.

Při soudním jednání o úpravě styku otce s dětmi v červnu 2010, otec již nevydržel nátlak matky a přistoupil na omezení styku. Soud, ačkoli mu byla ze strany OSPOD doručena podrobná zpráva o poměrech obou rodičů a dosavadním vývoji situace při práci s rodinou, znovu zjišťoval stanovisko dětí, které bylo totožné s tím, které prezentovaly před OSPOD. Soud nakonec schválil dohodu rodičů, dle které je otec oprávněn stýkat se s dětmi každý

druhý víkend v měsíci od pátku 15:30 hodin do neděle 17:00 hodin, dále vždy od 25. 12. od 10:00 hodin do 28. 12. do 17:00 hodin každého roku, v době letních prázdnin po dobu devíti dnů po sobě jdoucích, počínaje pátkem třetího týdne v měsíci, v době jarních prázdnin od pátku jarním prázdninám předcházející do následující středy, a v době velikonočních prázdnin od Velkého pátku od 15:30 hodin do Velikonočního pondělí do 16:00 hodin.

V říjnu 2010 podala matka již třetí návrh na zvýšení výživného na děti. Se soudní úpravou styku otce s dětmi byla spokojená a styk dle jejího sdělení probíhal bez problémů. Základní škola, kterou obě děti navštěvovaly, neudávala žádné negativní poznatky. U Jana došlo po psychické stránce k výraznému zklidnění. O návrhu matky rozhodl s konečnou platností až krajský soud až v listopadu 2012, kdy bylo výživné pro obě děti zvýšeno od 1. 9. 2010, a to pro nezl. Jana na částku 2 500,- Kč a pro nezl. Petru na částku 2 000,- Kč měsíčně, a dále počínaje dnem 1. 1. 2012 pro nezl. Jana na částku 2 800,- Kč a pro nezl. Petru na částku 2 200,- Kč měsíčně. Současně bylo otci vyčísleno dlužné výživné, které byl povinen uhradit do 6 měsíců od právní moci rozsudku. V průběhu zmiňovaného řízení došlo mezi rodiči konečně k majetkovému vypořádání. V lednu 2013 podal otec návrh na snížení výživného na děti, který dosud nebyl projednán. V témže období matka opět signalizovala nespokojenost s průběhem styku otce s dětmi a udávala jejich zhoršený zdravotní stav po styku. V péči otce o děti však nebyly shledány žádné nedostatky a zpráva dětské lékařky jakékoliv zdravotní potíže dětí či jejich souvislost se stykem vyvrátila.

Od doby, co matka navázala vztah s jiným mužem, přetrvávají mezi rodiči špatné vztahy a velmi špatná komunikace, které se nezměnily ani po rozvodu manželství. Rodina potřebuje odbornou psychologickou pomoc v podobě rodinné terapie, kterou matka odmítá. Domnívám se, že matka dosud neprošla fází psychorozvodu, zatímco otec žije nový plnohodnotný život. Z opakovaných kontaktů s matkou jsem nabyla dojmu, že není vnitřně spokojená se svým životem, vyhledává spory, které řeší přes instituce, není schopna jednoznačného názoru ani jakékoliv dohody či kompromisu s otcem. Vůči otci je stále negativisticky naladěná, odmítá přijmout jeho roli rodiče, opakovaně a záměrně mu brání ve styku s dětmi, snaží se ho očernit a nebojí se k tomu použít jakékoliv „zbraně“, byť na úkor dětí, se kterými manipuluje. Její chování, změny postojů a snaha prosadit svůj názor, který často mění, mají neblahý dopad na psychiku dětí zejména pak nezletilého Jana, kterého se snaží ovládat ke svému obrazu. Otec je dle mého názoru vnitřně vyrovnaný člověk, s rozvodem manželství se vypořádal a přijal roli rodiče. K této roli je však zapotřebí

nezbytná komunikace s matkou o záležitostech týkajících se dětí, která značně vážne. Otec jeví o děti zájem, je schopen domluvy i kompromisu s matkou. Mnohdy však neustojí nátlak matky, a aby zabránil zbytečným sporům, ustupuje. Péče obou rodičů o děti je řádná, problém pramení z jejich špatné komunikace a neadekvátního postoje k řešení opakovaných sporů, kterých se nejsou schopni vyvarovat ani kvůli dětem. Nezletilé děti chovají kladný vztah k oběma rodičům. Ke svému životu a zdárnému vývoji potřebují oba rodiče, jejich vzor, podporu, lásku, vzájemný respekt a jednotné výchovné působení. Výrazně by jim prospěl častější kontakt s otcem a nastolené harmonické vztahy mezi rodiči. Spory a napětí mezi rodiči, kterým bývají bohužel přítomny, vnímají citlivě a negativně, před matkou mají obavy vyslovit svá přání a pozitivní informace o otci. Negativní dopad byl vyzorován zejména u nezletilého Jana, který se projevuje psychickými a neurotickými příznaky, které vyústily i ke krátkodobému zhoršení jeho zdravotního stavu. Jan působí nápadně plaše a zakřiknutě. Kontakt navazuje ochotně, ale velmi pomalu, nejistě a s obavami. V přítomnosti matky byl u něj pozorován neklid a nervozita. Budou-li spory mezi rodiči přetrvávat i do budoucna, hrozí u dětí, dle mého názoru, nebezpečí zavržení otce a popření vlastních přání, tužeb a potřeb, což může vyvolat další negativní dopady.

Kauza č. 2 – Procházkovi

Spisová dokumentace rodiny je vedena na odboru sociálních věcí od roku 2005. Tehdy byli rodiče manželé, za jehož trvání se v říjnu 2005 narodila dcera Kateřina. Matka (34 let) byla v té době na mateřské dovolené, ve své péči měla ještě syna Martina (13 let) z předchozího manželství, který plnil povinnou školní docházku. Otec (35 let) byl rovněž podruhé ženatý, kromě dcery Kateřiny neměl jinou vyživovací povinnost a pracoval jako technik.

V listopadu 2005 podala matka návrh na úpravu výchovy a výživy k nezletilé Kateřině pro dobu před i po rozvodu manželství z důvodu zrušení společné domácnosti s otcem, od kterého se s dětmi odstěhovala do pronajatého bytu. Důvodem narušených vztahů mezi rodiči byly vysoké dluhy, se kterými se potýkal otec. Bytové podmínky matky i její péče o Kateřinu byly shledány bez závad. Ohledně styku otce s dcerou byli rodiče schopni domluvy. V lednu 2006 byla rozhodnutím soudu schválena dohoda rodičů, dle které byla Kateřina svěřena pro dobu před i po rozvodu manželství rodičů do péče matky, a otec se zavázal přispívat na její výživu částkou 2 500,- Kč měsíčně.

Manželství rodičů bylo na návrh matky v září 2006 rozvedeno. Mezi rodiči došlo k majetkovému vypořádání.

Další spolupráci s rodinou navázal OSPOD až v březnu 2012, kdy podal otec návrh na snížení výživného. Otec pracoval jako dělník s čistým měsíčním příjmem 17 348,- Kč. V září 2011 však ukončil pracovní poměr a zaevidoval se u úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání. Výživné hradil od srpna 2009 na základě nařízeného výkonu rozhodnutí, od dubna 2012 výživné nehradí. V současné době je proti němu vedeno trestní stíhání pro neplnění vyživovací povinnosti. V době rozhodování bydlel otec sám v sociálním bytě azylového centra, neměl jinou vyživovací povinnost, byl uchazečem o zaměstnání u úřadu práce a jeho příjmy tvořily pouze dávky pomoci v hmotné nouzi. Potýkal se s vysokými dluhy ve výši asi 780 000,- Kč. Pracovní poměr ukončil na vlastní žádost z důvodu několika exekucí nařízených na jeho mzdu. Úřad práce evidoval několik volných pracovních míst v oboru, ve kterém je otec vyučen. Matka žila pouze s dětmi v třípokojovém bytě. Pracovala jako dělnice v místě svého bydliště, a to i přesčas, aby děti uživila. Kromě příjmů ze zaměstnání nárokovala dávky státní sociální podpory. Splácela hypotéku pořízenou na koupi bytu. Nezl. Kateřina navštěvovala předškolní zařízení, syn Martin studoval vysokou školu a nárokoval přídavek na dítě a výživné. Soud k argumentům otce na snížení výživného nepřihlédl, neboť se sám bez vážného důvodu připravil o zdroj příjmů a možnost hradit výživné a splácet dluhy, a jeho návrh v červenci 2012 zamítl. Proti rozsudku podal otec odvolání ke krajskému soudu, který v únoru 2013 rozsudek soudu 1. stupně potvrdil.

V září 2012 podal otec k soudu návrh na úpravu styku s dcerou s tím, že je mu v něm bráněno. Styk žádal jednou měsíčně v neděli a týden v období letních prázdnin. Do té doby se na OSPOD žádný z rodičů s potížemi ohledně styku otce s dcerou neobrátil.

Otec byl nadále uchazečem o zaměstnání u úřadu práce s nárokem na dávky pomoci v hmotné nouzi. Žil v jednopokojovém sociálním bytě azylového centra. V jeho bytových podmínkách nebyly shledány žádné nedostatky, byt udržoval v pořádku a čistotě. Nájemné řádně hradil, neměl problémy s ubytovacím řádem, který mu umožňoval přijímat návštěvy dcery i přes noc. V listopadu 2012 otec sdělil, že se s dcerou stýkal na základě dohody s matkou v místě jeho původního bydliště, kam za ním matka s dcerou dojížděly na víkendy. Před rokem a půl přišel o dům v exekuci a od té doby se styk neuskutečnil. Dceru viděl naposledy před rokem v obchodním domě. V místě jejího bydliště ji ani jednou nenavštívil, ve škole se na ni neinformoval, matku za účelem styku s dcerou nekontaktoval.

V osobních, bytových a majetkových poměrech matky nedošlo k žádným změnám. Společnou domácnost vedla pouze s dětmi, pracovala a řádně splácela hypotéku. Bytové podmínky matky byly shledány vyhovující, její péče o děti byla řádná. Syn Martin pokračoval ve studiu na vysoké škole, Kateřina začala plnit povinnou školní docházku. K návrhu otce matka v listopadu 2012 uvedla, že se s dcerou stýkal pouze do jejich 3 let věku jednou za 14 dnů o víkendu v místě svého tehdejšího bydliště, kam mu ji vozila. Styk probíhal z iniciativy a za přítomnosti matky. Poté otec změnil bydliště, neboť dům, ve kterém žil propadl exekuci. Od té doby s nimi není v kontaktu. Matka odmítala nařknutí, že by otci ve styku s dcerou bránila. Poslední 4 roky otec o dceru neprojevil žádný zájem, nenavštívil ji, neinformoval se na ni, neposlal jí žádný dárek. V místě jejich bydliště byl pouze jednou před 3 lety, kdy se pokusil matku okrást. Několikrát se pak náhodně potkali ve městě, kdy otec vycházel z pohostinství, byl opilý a po matce žádal peníze. Dle matky vedl otec nezřízený život, žil po různých ubytovnách, navštěvoval restaurační zařízení a narůstaly mu dluhy. Kateřina si na otce dle matky nepamatovala, neměla na něj žádné vzpomínky, nemluvila o něm. Nebyl mezi nimi navázán žádný vztah. Matka si nedovedla průběh styku vůbec představit, obávala se reakcí dcery i negativního vlivu na její psychiku. Měla odůvodněné obavy, že by se o ni otec řádně nepostaral, bral ji do pohostinství a nevrátil řádně domů. S ohledem na špatné zkušenosti s otcem nebyla ochotna umožnit styk v místě svého bydliště, částečně byla nakloněna možnosti pozvolného navazování vztahu otce a dcery za přítomnosti třetí osoby.

Nezletilá Kateřina navštěvovala 1. třídu základní školy. Ve škole byla spokojená, začlenila se do kolektivu, dosahovala dobrých výsledků. Navštěvovala školní družinu, sportovní a rukodělný kroužek. Dle pediatra trpěla častými záněty močových cest a léčila se na alergologii, docházela na logopedii. V listopadu 2012 provedl OSPOD na žádost soudu pohovor s Kateřinou v místě bydliště. Ochotně navázala kontakt, byla sdílná. Pohovorem zjištěno, že žije s maminkou a dospělým bratrem. Vychází spolu moc dobře a mají se rádi. Ve volném čase ráda modeluje, kreslí a vyrábí, ráda pomáhá mamince s vařením. Kamarádky má ve škole i v místě bydliště. Od maminky ví, že otce má. Nemohla si vzpomenout, kdy ho naposledy viděla. Vloni v létě ho zahlédla s maminkou na pouti, když vycházel z hospody. Že je to otec, jí řekla maminka. Vůbec s nimi nemluvil a utíkal před nimi. Otec jí nikdy jí nezavolał, neposlal pohled, nedal žádný dárek k narozeninám či svátku. Neví ani kde bydlí, doma ji nikdy nenavštívil. S maminkou o něm nemluví, neptá se na něj. K dotazu, zda by s otcem šla na procházku či s ním trávila odpoledne, se stavěla negativně, nervózně a nejistě. Po bližším rozebrání situace sdělila, že nemá zájem otce

poznat a nechce s ním trávit žádný čas ani za situace, že by u toho byla maminka.

Při soudním jednání o úpravě styku (v listopadu 2012) otec na svém návrhu trval. Tvrdil, že dcera je manipulována matkou a má k němu kladný vztah. Usuzoval tak z posledního setkání s dcerou v obchodním domě před rokem, kdy mu údajně sdělila, že ho maminka již nemá ráda a ptala se ho, jak se má. Doma dceru nenavštěvuje, neboť není matkou zván. S ohledem na negativní postoj matky jí také neposílá žádné dárky. Matku se snažil telefonicky kontaktovat, ale nepřijímala mu hovory. Matka veškeré tvrzení otce popírala. Dceři se naopak snažila situaci vysvětlit a nabízet jí program s otcem, který odmítala. Poté, co jí otec neposlal ani přání k narozeninám, se dcera ještě víc zatvrdila. Řízení bylo na návrh OSPOD odročeno za účelem vypracování znaleckého posudku z oboru psychologie-pedopsychologie.

V mezidobí od matky zjištěno, že se otec o dceru nadále nezajímal, nepokusil se s ní navázat žádným způsobem kontakt, neinformoval se na ni ani prostřednictvím matky. Kateřina celou situaci velmi citlivě vnímala, začaly se u ní projevovat změny v chování, zdravotní a psychické problémy. Matka s ní začala navštěvovat dětskou obezitologickou poradnu pro poruchy příjmu potravy a psychiatrickou ambulanci, kde byla zahájena terapie. O otci nechtěla Kateřina vůbec slyšet, odmítala jakýkoliv kontakt s ním a přála si, aby ji nechal na pokoji. Měla strach, že za ni bude rozhodnuto, byla odhodlána s ním nemluvit. Matce několikrát sdělila, že ho nechce vidět, to raději zemře. Matka neměla zájem otci ve styku s dcerou bránit, ale s ohledem na postoj otce a reakce dcery soudní úpravu styku odmítala. V případě, že by soud na úpravě styku trval, žádala postupné navazování vztahu za její přítomnosti a přítomnosti pracovnice fondu ohrožených dětí.

Dle školy patřila Kateřina mezi výborné žáky, na vysvědčení měla samé jedničky. Byla hodná, snaživá, pilná. Chovala se slušně, dobře vycházela se svými spolužáky. Školní povinnosti plnila velmi dobře. Pomůcky i domácí úkoly měla vždy v pořádku, domácí přípravu příkladnou. O její prospěch a chování se zajímala matka, a to nejen na třídních schůzkách. Péče matky byla hodnocena velmi dobře, školu informovala o rozvodu rodičů i případných změnách v chování dcery. V posledních obdobích byla Kateřina více zamlklá, nesoustředěná a nepozorná při vyučování, stranila se spolužáků.

Pediatr nezaznamenal v péči matky o Kateřinu žádné nedostatky. Uvedl, že je Kateřina značně fixovaná na matku a staršího bratra, jeví se neklidná a plačtivá. Byla odeslána k odbornému vyšetření pro vysoký váhový přírůstek během posledních 3 měsíců (10 Kg). Fakultní nemocnice, klinika tělovýchovného lékařství diagnostikovala „obezitu NS“.

Lékařka psychiatrické ambulance, kterou začala Kateřina navštěvovat, diagnostikovala

v březnu 2013 přejídání spojené s jinými psychickými poruchami a poruchu přizpůsobení v reakci na protahované jednání ohledně vztahu s otcem, kterého vnímá negativně. Doporučila urychlené dořešení protahované traumatizace provázené zvýšeným emočním napětím se sekundárními psychosomatickými důsledky, sledování v dětské obezitologické poradně a další psychologicko-psychoterapeutické sledování.

Ze znaleckého posudku vyplývá, že Kateřina má velmi blízký a hluboký vztah ke své matce, na kterou je citově velmi upnutá. K otci má vytvořen negativní vztah – kontakt s ním odmítá. Cílená či řízená manipulace matkou nebyla zjištěna. Vzhledem k dlouhodobé situaci, kdy otec s dcerou neudrhuje kontakt a ani se ho nepokusil navázat, aktuálnímu zdravotnímu stavu Kateřiny a jejímu negativnímu ladění vůči otci, doporučeno pokusit se obnovit vzájemný vztah zpočátku kontaktem 1 za 14 dnů po dobu 1 hodiny výlučně za přítomnosti matky v místě základní školy. Pokud otec projeví skutečný zájem o dceru, bude dodržovat pravidelný styk a Kateřina ho přijme, je pak možné uvažovat o postupném a pozvolném rozšíření styku.

Dne 18. 3. 2013 vydal soud rozsudek, dle kterého je otec oprávněn stýkat se s dcerou po dobu tří měsíců jednou za 14 dnů ve čtvrtek v době od 16:00 hodin do 17:00 hodin v prostorách fondu ohrožených dětí za přítomnosti matky a pracovnice fondu ohrožených dětí. Rozsudek nabyl právní moci 5. 4. 2013 a styk by měl být realizován.

Rodiče žijí dlouhodobě odděleně, byli rozvedeni. Společnou domácnost ukončili krátce po narození dcery. Po dobu prvních 3 let však byli v kontaktu, schopni komunikace i domluvy, probíhal pravidelný styk otce s dcerou. Poté se otec stále více potýkal s finančními problémy, narůstaly mu dluhy, které jsou po něm dodnes vymáhány exekučně. Svým nezodpovědným přístupem se připravil o bydlení, o dobře placenou práci i schopnost dluhy splácet a hradit výživné na dceru. Zřejmě pod tíhou osobních problémů začal vést nezřízený život, střídal bydliště, požíval alkohol a ztratil také zájem o dceru. Nyní svoji situaci řeší za pomoci právníka a sociálního kurátora. Žije v sociálním bytě azylového centra a pobírá nárokové státní dávky. Po 4 letech naprostého nezájmu začal prostřednictvím soudu usilovat o kontakt s dcerou, aniž by se k ní pokusil za pomoci matky najít cestu. S ohledem na značně dlouhé období odmlčení a věk dcery však došlo k výraznému odcizení a zpřetrhání vzájemných vazeb a vztahů. Skutečný zájem otce o dceru prokáže až realizovaný styk. Matka s dětmi vede plnohodnotný spořádaný život bez partnera. Dle mého soudu je osobnostně vyrovnaná, spokojená a její péče o děti je více než řádná. Nezletilá Kateřina byla zdravé, prosívající a spokojené děvče. V sociálních vztazích

dobře zadaptovaná, s dobrým prospěchem ve škole, vyrovnaná se skutečností, že nemá otce. Po otci neprahla, mužský vzor jí nahradil o 13 let starší nevlastní bratr. Nyní otce téměř nezná, není mezi nimi vytvořen žádný vztah. Díky postoji otce a jeho čistě slovnímu zájmu přes instituce k němu zaujala zcela negativní postoj a styk s ním striktně odmítá. Důsledkem otcovy vytrvalosti prosadit svůj zájem jsou její nemalé zdravotní a psychické problémy, se kterými se nyní musí potýkat a její osobnostní vývoj je tak negativně ovlivněn. Pro optimální psychosociální vývoj Kateřiny je důležitý pozitivní vztah s otcem, který by pro ni měl být oporou a dobrým vzorem. Zákaz styku otce s dcerou by byl jistě obrovským zásahem do rodičovské zodpovědnosti a znemožnil by obnovu navázání vztahu. Nicméně se domnívám s ohledem na danou situaci a s oporou o lékařské zprávy, že vynucovaný pokus o navázání vztahu otce s dcerou bude u Kateřiny vyvolávat protahovanou traumatizaci a další negativní dopady do budoucna. Tyto nemusely nastat, kdy otec i přes své osobní problémy udržoval s dcerou alespoň občasný, byť jen sporadický, kontakt.

Kauza č. 3 – Dokoupilovi

Spisová dokumentace rodiny je vedena na odboru sociálních věcí od roku 2010. Tehdy byli rodiče manželé, za jehož trvání se v únoru 2000 narodila dcera Michaela a v březnu 2005 dcera Jitka. Matka (31 let) v té době pracovala jako prodavačka na zkrácený úvazek, neboť pečovala o mladší dceru, otec (34 let) pracoval jako technik. Nezl. Michaela plnila povinnou školní docházku.

V červenci 2010 podala matka žalobu na rozvod manželství a v témže měsíci návrh na schválení dohody rodičů o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu manželství z důvodu zrušení společné domácnosti s otcem. Důvodem narušeného manželství byl navázaný vztah matky s jiným mužem, se kterým v době podání návrhu společně s dětmi dlouhodobě žila. Bytové podmínky matky i její péče o děti byly shledány bez závad, obě děti matčina přítel i dohodu rodičů akceptovaly. V září 2010 byla rozhodnutím soudu schválena dohoda rodičů, dle které byly Michaela a Jitka svěřeny pro dobu po rozvodu manželství rodičů do péče matky a otec se zavázal přispívat na výživu nezl. Michaely částkou 2 500,- Kč měsíčně a na výživu nezl. Jitky částkou 1 500,- Kč měsíčně. Ohledně styku otce s dětmi byli rodiče schopni domluvy, styk probíhal pravidelně na základě mimosoudní dohody rodičů. Mezi rodiči došlo k majetkovému vypořádání a manželství rodičů bylo v listopadu 2010 rozvedeno.

V dubnu 2012 podal otec návrh na úpravu styku s dětmi s tím, že se s matkou nemohou na jeho realizaci dohodnout. Styk žádal jednou za 14 dnů o víkendu, 4 týdny v období letních prázdnin a dále část období jarních a vánočních prázdnin. V průběhu zahájeného řízení s rodinou úzce pracoval OSPOD.

Otec v té době žil sám v původním bydlišti, měl přítelkyni a nadále pracoval jako klempíř s nepravidelnou pracovní dobou, kdy pracoval i o víkendech. Výživné na děti řádně hradil.

Matka žila s přítelem a dětmi v dvougeneračním patrovém rodinném domě společně s rodiči přítele, kteří hospodařili samostatně. Vztah s přítelem považovala za harmonický a perspektivní. Jeho vztah k dětem i vzájemné vztahy s přítelovými rodiči hodnotila velmi dobře a kladně. Bytové podmínky byly na velmi dobré úrovni, každé z dětí mělo k dispozici vlastní pokoj vybavený jeho potřebám. Finančně byla rodina dobře zajištěna. Matka nadále pracovala jako prodavačka, přítel pracoval v rodinné prosperující firmě jako vedoucí skladník. Z pohovoru s matkou v červnu 2012 zjištěno, že styk dětí s otcem probíhal pravidelně na základě dohody rodičů jednou za 14 dnů o víkendu, 4 dny v období vánoc a 3 týdny v době letních prázdnin vždy u prarodičů ze strany otce, kam za nimi otec pouze docházel. Od března stejného roku probíhal styk o víkendech pouze od pátku do soboty z důvodu zhoršeného prospěchu starší dcery, která se u otce nebyla schopna připravit na vyučování a napsat domácí úkoly, přestože matka otce na tuto skutečnost upozornila. Během styku otec dětem nezajistil žádný program. Děti k němu jezdily samy autobusem, zpět je vozil otec autem. Podmínky u prarodičů matka neznala, děti se vracely domů špinavé a unavené. Udávala, že prarodiče žijí na statku, mají velké hospodářství a chovají koně. Žije s nimi dospělý syn s přítelkyní a dvěma dětmi ve věku 3 a 7 let, a dvě vnučky ve věku 9 a 18 let. Matka neměla zájem otcí ve styku s dětmi bránit. Trvala pouze na tom, aby otec zajistil přípravu dcery do školy a její domácí úkoly, a trávil s dětmi více času.

Nezletilá Michaela byla žákyní 6. třídy základní školy. Dosahovala slabšího prospěchu, na vysvědčení měla trojky a jednu čtyřku. Prospěch si zhoršila po přechodu na druhý stupeň. Potíže s chováním ani docházkou neměla. Navštěvovala kroužek modelářství. Byla dyslektik, avšak na vyšetření v pedopsychologické poradně byla naposledy v 1. třídě. Dle pediatra byla zdravá.

Nezletilá Jitka navštěvovala 1. třídu základní školy. Ve škole byla spokojená, dobře se zadaptovala, začlenila se do kolektivu. Dosahovala výborných výsledků, na vysvědčení měla samé jedničky. Neměla potíže s chováním ani docházkou. Navštěvovala stejný kroužek jako sestra. Dle pediatra byla zdravá.

V červnu 2012 provedl OSPOD na žádost soudu pohovor s dětmi v místě bydliště bez přítomnosti dalších osob. Děti ochotně a nenuceně navázaly kontakt, byly sdílné. Pohovorem zjištěno, že k otci jezdí jednou za 14 dnů od pátku do soboty. Stýkají se u prarodičů, kteří žijí na statku se strejdu a jeho dvěma dětmi, a dalšími dvěma vnučkami. Prarodiče chovají různá domácí zvířata a koně, mají také štěňata. Spávají u nich v pokoji společně se sestřenicí. Každé z dětí má k dispozici vlastní postel, vyhraněnou skříňku pro osobní věci nemají. Vztahy s prarodiči i sestřenicemi hodnotily kladně. Otec za nimi k prarodičům dochází, nespává zde s nimi. Je hodný, vychází spolu dobře, zajímá se o ně. Má přítelkyni, u které nyní bydlí, neboť si opravuje dům. S jeho přítelkyní vychází také dobře, občas společně zajedou na chatu. Žádné z dětí nebylo schopno sdělit jakoukoliv činnost, kterou s otcem vykonávají. Zajištění stravy, hygieny či ukládání ke spánku obstarávají prarodiče nebo zletilá sestřenice. Matka jim ve styku s otcem nebrání. Nezl. Michaela – k otci jezdí moc ráda, přála by si u něj zůstat o víkendu až do neděle. Matka si to ale nepřeje kvůli špatným známkám, učení a domácím úkolům. Ve škole dostává trojky, učení jí moc nejde, ale snaží se. Připustila, že u prarodičů plní školní povinnosti jen z poloviny a nikdo na ni nedohlíží. Prostor pro školní přípravu má v obývacím pokoji. Volný čas tráví nejraději u koní, kamarádí se sestřenicemi, společně chodí na hřiště a jezdí na kole. V průběhu pohovoru plakala, omezený styk ji mrzel. Bylo jí sděleno, že přístup matky je oprávněný a své povinnosti si musí plnit. Pokud se není schopna k jejich plnění přimět a otec nebo prarodiče na ni nedohlédnou, je třeba, aby se vracela domů dříve. Nezl. Jitka – u otce respektive u prarodičů asi měsíc nebyla, neboť se tam nudí. Se sestřenicemi si příliš nehraje. S otcem vychází dobře, nemají spolu žádné spory. Příliš se jí ale nevěnuje, v pátek většinou přijede až večer a tráví s ní částečně sobotu. Nehraje si s ní, dlouho je se sestrou nikam nevzal. Několikrát po něm chtěla, aby ji odvezl domů dříve, což odmítl. Domácí úkoly píše vždy s maminkou, aktovku si k otci ani nevozí. Na závěr jednoznačně sdělila, že k otci nechce jezdit, protože se tam nudí. Je spokojená doma, kde má kamarády, psa, kolo, zahradu a králíčky. Pobývat může s maminkou, jejím přítelem a jeho rodiči, se kterými vychází dobře a jsou na ni moc hodní.

Při soudním jednání v červnu 2012 matka přistoupila na otcem navrhovaný rozsah styku. Žádala pouze dřívější návrat dětí z víkendového styku v neděli, osobní péči a více pozornosti dětem ze strany otce a zajištění přípravy starší dcery do školy. Uvedla, že mladší dcera nechce k otci jezdit, protože se u něj nudí. Před stykem doma dokonce pláče. Starší dcera naopak styk vítá, neboť má u otce větší volnost a neplní si školní povinnosti. Otec na svém návrhu trval, nelíbilo se mu, že se děti musejí o víkendech vracet domů již v sobotu.

Uvedl, že žije v rodinném domě, který částečně rekonstruuje. Pracuje jako klempíř s pevnou pracovní dobou od pondělí do pátku v době od 6:00 hodin do 16:00 hodin. Styk probíhá u prarodičů ve stejné obci, protože se tam dětem líbí a chtějí trávit volný čas s prarodiči a sestřenicemi. Po dobu styku dětem vaří babička. Na styk děti přijíždějí samy autobusem, aby na něj nemusely čekat, než se vrátí ze zaměstnání. Vztah s dětmi hodnotil kladně, i když Jitka k němu nechce v posledním období příliš jezdit a nechtěl by ji nutit. Volný čas tráví děti se sestřenicemi a otec jim v tom nebrání, poslední 3 styky trávili všichni společně u jeho přítelkyně. Na konkrétní dotaz, kolik hodin s dětmi o víkendu stráví a jakým způsobem se jim věnuje, sdělil, že s Michaelou je v sobotu 8 hodin, konkrétní činnost s dětmi nedělá, je pouze doma a děti si hrají na dvoře, nebo pobývají společně u jeho přítelkyně. Michaela si nyní na styk učení nevozí. Rodiče byli soudem motivováni k dohodě, upozornění na problém s přípravou starší dcery do školy v době styku a aktuální nezájem mladší dcery o styk. Na otce apelováno, aby zvážil, zda přípravu dcery do školy zajistí, projeví zájem o obnovení vztahu s mladší dcerou a aby děti osobně vyzvedával v místě bydliště. V závěru jednání rodiče uzavřeli dohodu o styku otce s dětmi po dobu následujících letních prázdnin v rozsahu tří samostatných týdnů a jednání bylo odročeno za účelem prošetření poměrů u prarodičů, zjištění stanoviska otce a zjištění aktuálního stanoviska dětí ke styku.

V srpnu 2012 vzal otec svůj návrh na úpravu styku s dětmi v celém rozsahu zpět z důvodu změny pracovní doby. Na žádost soudu OSPOD projednal věc s matkou i nezletilými dětmi. Pohovorem s nimi zjištěno, že styk v době letních prázdnin proběhl dle dohody rodičů. Otec si pro děti vždy osobně přijel a přivezl je zase zpět domů. Styk probíhal opět u prarodičů. Otec po celou dobu chodil do zaměstnání a poté docházel za dětmi k prarodičům. Po dobu, co byl v zaměstnání, zajišťovali péči o děti prarodiče. Děti byly u prarodičů spokojené, prázdniny tam trávily i sestřenice. Otec pro ně žádnou organizovanou činnost nezajistil, nevezal je na výlet, na procházku ani na koupaliště. Obě děvčata uznala, že si prázdniny s tatínkem vlastně neužily, víceméně na ně neměl čas. Na slíbenou dovolenou je nevezal. Michaele to nijak zvlášť nevadilo, i když ze strany otce nedošlo k žádné změně. Prázdniny u prarodičů si užila, dokázala se již zabavit sama nebo s kamarádkami, u otce zůstala dokonce o dva dny déle. Nejvíce času trávila u koní. Mladší Jitka byla z otcova chování zklamaná, opakovaně uváděla, že na ni tatínek neměl čas a nic spolu nedělali. Se sestřenicemi si příliš nehrála, sama se nedokázala zabavit a stýskalo se jí po domově. Poslední týden již u otce po domluvě rodičů netrávila. Dalšími styky s otcem se nebrání a jsou domluveni, že k němu bude jezdit, když bude chtít. Matka na soudní

úpravě styku netrvala. Aktuálně uvedla, že jsou s otcem schopni rozumné domluvy s ohledem na potřeby a zájmy obou dětí. Za dané situace se striktní úprava styku otce s dětmi nejevila vhodná a řízení o jeho úpravě bylo rozhodnutím soudu v srpnu 2012 zastaveno.

Mezi rodiči došlo k citovému odcizení, proto bylo jejich manželství rozvedeno. Na rozvodu, výchově a výživě nezletilých dětí se rodiče bez problémů domluvili, stejně tak i na styku otce s dětmi. Oba rodiče vedou samostatný plnohodnotný život, řádně pracují a jsou schopni rozumné bezproblémové komunikace ohledně dětí. Matka dětem vytvořila nové rodinné a harmonické prostředí, otec rovněž navázal nový vztah. Rodiče respektují své vzájemné rodičovské role. Obě děti jsou zdravé, bezproblémové, prospívají. Jejich péče a výchova jsou řádně zajištěny. Rozvodem rodičů nikterak netrpí, nezažily jejich hádky ani spory. Mužský vzor mají především ve svém otci a také v matčině novém příteli, kterého přijaly. K oběma rodičům chovají děti kladný vztah, s otcem udržují pravidelný kontakt. Menší problém nastal až v posledním období ohledně styku otce s dětmi. Zahájené soudní řízení o úpravě styku mělo dle mého názoru svůj pozitivní význam, kdy si obě děti uvědomily, že mohou sdělit svůj názor, který bude akceptován, a rodiče přistoupili v zájmu dětí k pružné dohodě s přihlédnutím k jejich potřebám a povinnostem. Mezi otcem a mladší dcerou Jitkou však nejsou nastoleny pevné vazby. Pokud se otec nepokusí najít k dceři cestu a nebude jí věnovat více pozornosti, hrozí do budoucna i s ohledem na její věk citové odcizení a zpřetrhání vzájemných vztahů.

6 Závěr praktické části

U všech popisovaných kauz byly jednotlivé děti svěřeny pro dobu po rozvodu manželství rodičů do výchovy matkám, která je řádně zajišťována. Výživné nehradí pouze jeden z otců, avšak dítě tím výrazně finančně netrpí. Dva z manželských párů byli schopni domluvit se jak na úpravě poměrů k nezletilým dětem, tak i rozvodu manželství včetně majetkového vypořádání. U dalšího páru rozhodl o výchově a výživě nezletilých dětí soud, značně se protahovalo rozvodové řízení a k majetkovému vypořádání došlo prostřednictvím soudu několik let po rozvodu. Co se týče komunikace rodičů ohledně dětí a přijetí jejich rodičovské role, zde pozoruji značné rozdíly. V prvních kauze je komunikační úroveň mezi rodiči na velmi špatné úrovni od počátku narušených vztahů a přetrvává bohužel i po rozvodu. Matka není schopna ani v zájmu dětí rozumné dohody či kompromisu s otcem, vůči kterému zaujímá negativní postoj a jehož rodičovskou roli stále odmítá. U druhé kauzy fungovala komunikace mezi rodiči po dobu prvních tří let, poté otec ztratil na několik let zájem a nyní komunikace značně vážne z důvodu přirozených a oprávněných obav matky o dítě, která rodičovskou roli otce neodmítá. Rodiče však v současné době nejsou schopni jednotné dohody. U poslední kauzy hodnotím komunikaci a dohodu mezi rodiči i přijetí rodičovské role jako velmi dobrou a pružnou, pouze s krátkodobým uvíznutím. Styk otce s dětmi je rovněž velmi různorodý. V jednom případě je realizován na základě rozhodnutí soudu s neustálými potížemi a snahou matky o jeho omezení, v dalším případě styk otce s dítětem na několik let ustal pro nezájem otce a v posledním případě probíhá pravidelně na základě dohody rodičů. Negativní dopady, které se projevují v podobě psychických a neurotických potíží, které krátce vyústily ke zhoršení zdravotního stavu, pozoruji zejména u dítěte v první kauze, které trpí neustálými spory rodičů, snahou matky o zamezení kontaktu s otcem a obavami sdělit vlastní názor a přání. Výrazné negativní dopady na dítě jsou zřejmé i u dítěte v druhé kauze, kdy došlo po dlouhé odmlce k zavrnutí a odmítání otce, a projevují se psychickými a zdravotními potížemi. U poslední kauzy negativní dopady na děti nepozoruji.

Závěr

Není pochyb o tom, že rodina tvoří základ naší společnosti a je nejvýznamnějším faktorem pro utváření osobnosti dítěte, kdy oba rodiče mají nezastupitelnou roli pro jeho optimální vývoj. V současné době se však rodiny stále častěji potýkají s nejrůznějšími problémy a rodinnými krizemi, díky kterým přestávají plnit své funkce nebo je plní jen v omezené míře, což se značně odráží na osobnosti dítěte.

Neschopnost, nemožnost či nechuť manželů problémy řešit se také podepisuje na vzrůstu trendu rozvodovosti. Přistoupit k rozvodu manželství není lehké rozhodnutí, obzvláště jedná-li se o manželství s dětmi. V životě však přichází chvíle, kdy je manželský vztah již natolik narušený a nemocný, že je rozvod již nejlepším východiskem. Rozvod se bezpochyby velmi vážně dotýká především dětí, které jsou v celé záležitosti zcela nevinně.

Průběh rodinné krize a následného rozvodu manželství je velmi různorodý po stránce příčin, délky, postojů i kvality chování rozvádějících se partnerů. Ovlivňuje do určité míry jak chování, tak i způsob vnitřního psychického prožívání jednotlivých členů rodiny, přičemž záleží na jejich osobnosti, věku a psychosociální zralosti. Domnívám se, že nejbouřlivější a emočně nejvypjatější je právě období do rozvodu, kdy je třeba vypořádat se s velkými změnami, bolestí a ztrátou, a učinit rozhodnutí týkající budoucího života. Jedná se zejména o úpravu rodičovské zodpovědnosti vůči dětem, otázku bydlení, majetkového vypořádání a finančního zajištění. V této fázi je nejdůležitější úroveň komunikace mezi rodiči a jejich racionální přístup k řešení situace s ohledem na potřeby a zájmy dětí, a zachování vztahů dětí s oběma rodiči. Nedokončená fáze psychorozvodu může přinést zbytečné problémy v podobě finančního strádání, neplnění vyživovací povinnosti, odcizení rodiče, ztráty zájmu rodiče nebo dítěte o styk či naopak vynucovaný styk, a nežádoucí negativní dopady na děti.

Závěr, ke kterému jsem ve své práci dospěla, není a ani nemůže být jednoznačný. Je velmi individuální, proměnlivý a subjektivní nejen z pozice pozorovatele, ale i z pozice dotčených osob. Rozvod manželství zanechal na dětech vždy nějaké stopy, které bylo dle mého soudu možné v průběhu rozvodu i po něm eliminovat. Kdyby děti nebyly vystavovány rodičovským sporům, nebyly rodiči ovlivňovány, nestrádaly finančně a zůstal zachován jejich kladný vztah k oběma rodičům, byl by negativní dopad na ně a jejich budoucnost minimalizovaný, což jsem vypožorovala pouze u jedné ze svých kauz.

Zvolené téma bakalářské práce zcela jistě velmi úzce souvisí se sociální pedagogikou. S přihlédnutím k současnému klesajícímu trendu je zájmem společnosti, aby bylo uzavíráno větší množství manželství a zakládány rodiny s větším počtem dětí. Samozřejmostí je předpoklad dobře fungujících a spokojených rodin, ve kterých probíhá řádná výchova a socializace dětí, z čehož vyplývá i přínos pro společnost, a to z hlediska jednotlivce samotného i rodin jako malých sociálních skupin. Pokud výchova ze strany rodičů není na dobré úrovni, rodina neplní své funkce nebo je ohrožena rozvratem, přináší to společnosti řadu negativ. Pomoc, podpora a ochrana spočívá především v sociální politice státu, v sociální práci státních institucí i neziskových organizací a činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí, a je rovněž zakotvena v souvisejících právních předpisech. Mám za to, že sociální pedagogika má nejen v rodinných, ale i společenských vztazích své nezastupitelné místo.

Seznam použité literatury

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Bakalář, Eduard a kol. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2006, 126 s. ISBN 80-2461-0892.

Berger, Maurice., Gravillon, Isabelle. *Když se rodiče rozvádějí*. Praha: Portál, 2011, 131 s. ISBN 978-80-7367-843-2.

Colorosová, Barbara. *Krizové situace v rodině*. Praha: Euromedia Group, 2008, 239 s. ISBN 978-80-249-1027-7.

Dunovský, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986, 140 s. ISBN 08-040-86.

Dunovský, Jiří. *Sociální pediatrie*. Vybrané kapitoly. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1999.

Hrušáková, Milana., Králíčková, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006, 398 s. ISBN 80-210-3974-4, ISBN 80-7239-192-5.

Klégrová, Alžběta., Zelená, Martina. *Podpora rodiny*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 32 s. ISBN 80-86991-67-9.

Kraus, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

Lovasová, Lenka. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 32 s. ISBN 80-86991-66-0.

Motejl, Otakar a kol. *Rodina a dítě*. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007, 215 s.

Novák, Tomáš., Průchová, Bohumila. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada Publishing, 2005, 144 s. ISBN 978-80-247-1449-3.

Poupětová, Šárka. *Netrapte se po rozvodu*. Praha: Grada Publishing, 2009, 176 s. ISBN 978-80-247-2046-3.

Smith, Heather. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004, 184 s. ISBN 80-7178-906-2.

Špaňhelová, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada Publishing, 2010, 184 s. ISBN 9788024731810.

Seznam použitých symbolů a zkratek

§	Paragraf
%	Procento
Aj.	A jiné
Apod.	A podobně
Č.	Číslo
Kg	Kilogram
Např.	Například
Nezl.	Nezletilý, nezletilá
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí, oddělení sociálně právní ochrany dětí
Příp.	Případně
Sb.	Sbírka zákonů
Ust.	Ustanovení